

***„A robotika története,
vívmányai, jövője; interaktív foglalkozás”***

valamint

***„Tudományos művek
összeállítása és szerkesztése - szeminárium”***

2021. november 25. „Tudományos művek összeállítása és szerkesztése”

2021. november 26. „A robotika története, vívmányai, jövője; interaktív foglalkozás”

2021. december 4. – „A robotika története, vívmányai, jövője; interaktív foglalkozás”

Galambos Péter

-

ROBOTTECHNIKAI SZAKKOLLÉGIUM

NTP-SZKOLL-20-0043 Robottechnikai Szakkollégium - Tehetséggondozás és szakmai közösségépítés az OE
ROSZ-ban – 1 000 000 Ft támogatás

ROBOTTECHNIKA ALAPJAI (NBXRT1IBNE)

III. ANYAGI PONT MOZGÁSA

Összeállította: Takács Mátyás
Szerkesztette: Dr. Galambos Péter

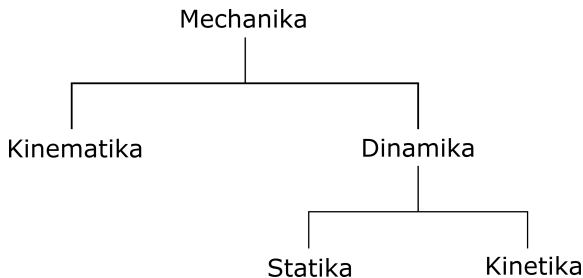
2021. november 23.
Budapest

ÓBUDAI EGYETEM
BEJCY ANTAL INTELLIGENS
ROBOTTECHNIKAI KÖZPONT

- ① A mechanika területei
- ② Mozgó pont helyzetének leírása
- ③ A mozgás sebessége
- ④ A mozgás gyorsulása
- ⑤ Az anyagi pont speciális mozgásai
- ⑥ Hasznos linkek

A **mechanika** a testek mozgásával és a mozgás (vagy nyugalom) okaival foglalkozik.

A **kinematika** (mozgástan) a mozgásokat írja le, a mozgások okaival nem foglalkozik.

A **dinamika** (erőtan) a mozgás okainak leírásával, illetve a mozgást kiváltó hatásokkal foglalkozik.

Az erőtan nyugvó rendszereket vizsgáló területe a **statika**, mely az egyensúly állapotát és feltételeit írja le.

A dinamika másik területe a **kinetika**, amely a mozgások okait vizsgálja.

Jelen fejezetben az anyagi pont kinematikájával foglalkozunk, a merev test kinematikáját a következő modul taglalja.

DEFINÍCIÓ: ANYAGI PONT

Az anyagi pont olyan test melynek méretei a vizsgálat szemszögéből elhanyagolhatóak, mozgása egyetlen pontjának mozgásával jellemezhető.

A kinematikai vizsgálatok során három kérdésre keressük a választ:

- Mi mozog?
- Hol mozog?
- Hogyan mozog?

A mozgó objektum tulajdonsága szerint lehet:

- anyagi pont
- anyagi pontrendszer
- merev test
- merev testekből összetett rendszerek
- deformálható testek, stb...

A pálya vizsgálata megadja, hogy a mozgó objektum hol mozog.

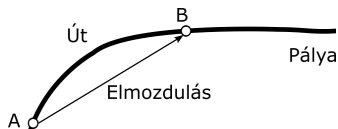
DEFINÍCIÓ: PÁLYA

Pályának nevezzük a mozgó anyagi pont által befutott térgörbét.

A pálya alakja szerint az alábbi mozgásokról beszélhetünk:

- egyenes vonalú mozgás
- speciális síkmozgás (pl. a körmozgás)
- általános síkbeli mozgás
- általános térbeli mozgás

A pálya meghatározott szakasza az **út**, amelyet az anyagi pont mozgása során a célszerűen kijelölt A és B pontok között befut.

Az A és B pontokat összekötő $\overrightarrow{AB}$ vektort **elmozdulásvektornak** nevezzük.

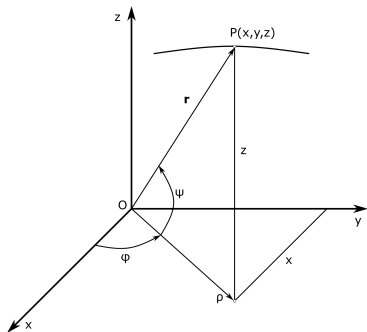
A mozgás fontos jellemzője a mozgás változása (sebesség), amit az időegység alatt befutott úttal jellemezzük. Eszerint a mozgás lehet:

- egyenletes (állandó sebességű)
- egyenletesen változó (állandó gyorsulású)
- egyenetlenül változó (változó gyorsulású)

A sebesség és a gyorsulás fogalmát később tárgyaljuk részletesebben.

Az anyagi pont helyzetét a térben egy célszerűen rögzített és irányított koordináta-rendszerhez képest kell megadni, illetve vizsgálni. Megállapodás szerint *Descartes*-féle jobbsodrású koordináta-rendszert használunk, melynek O az origója és x , y és z a tengelyei. A tetszőlegesen kiválasztott, de azután rögzített koordináta-rendszerben az anyagi pont pillanatnyi helyzete az

$$\mathbf{r} = \overrightarrow{OP} = xi + yj + zk$$

helyvektorral adható meg. A $P(x, y, z)$ koordinátájú pont jelzi az anyagi pont pillanatnyi helyzetét.

MOZGÁSTÖRVÉNY

A **mozgástörvény** az anyagi pont helyzetét (a helyvektort az idő függvényében) írja le:

$$\mathbf{r} = \mathbf{r}(t)$$

Amennyiben az $\mathbf{r}$ helyvektor az idő függvénye, akkor összetevői (koordinátái) is azok, vagyis:

$$x = x(t), y = y(t), z = z(t)$$

Hengerkoordinátákkal kifejezve:

$$\rho = \rho(t), z = z(t), \phi = \phi(t)$$

Illetve polárkoordinátákkal kifejezve:

$$r = r(t), \phi = \phi(t), \psi = \psi(t)$$

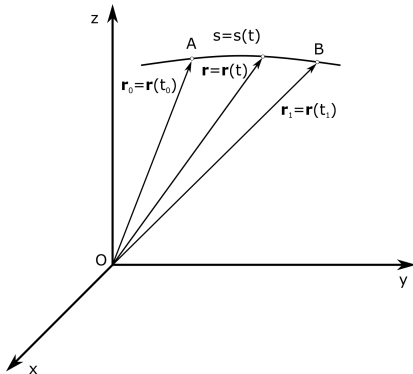
MOZGÁSPÁLYA

Adott idő alatt az anyagi pont által befutott pályát **mozgáspályának** nevezzük. A helyvektorok a mozgás során minden időpillanatban a mozgáspálya egy-egy pontjába mutatnak, azaz a mozgáspályát a helyvektorok végpontjai írják le.

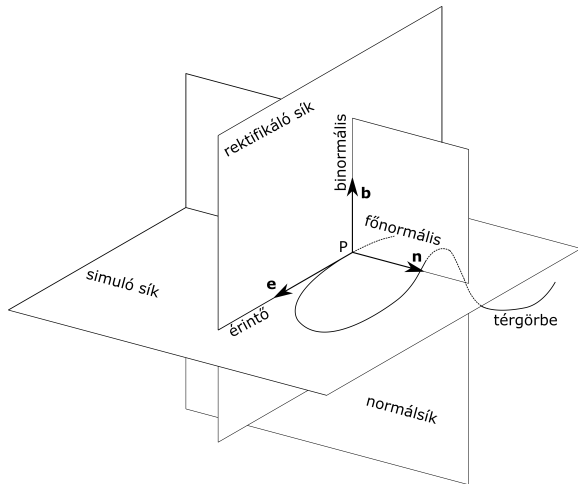
PÁLYABEFUTÁSI TÖRVÉNY

A mozgáspálya ismeretében az anyagi pont mozgása egyértelműen megadható egy előjeles skálár-skalár függvénnyel is. Ezt **pályabefutási törvénynek** nevezzük:

$$s = s(t)$$

A mozgás pályája minden esetben valamilyen térgörbe, amely határesetben lehet egyenes vagy akár kör is. A térgörbe egy tetszőlegesen választott P pontjában értelmezünk három egymásra merőleges egyenest, illetve síkot.

ÉRINTŐ EGYENES

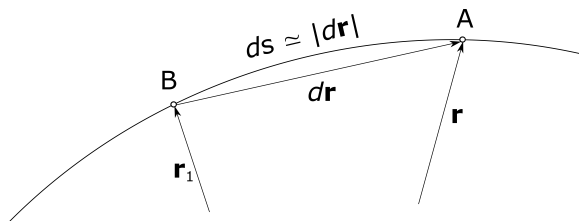
Az érintő egyenes nem más, mint a térgörbe AB szelőjének határhelyzete, amikor B tart A -hoz. A szelő iránya:

$$\Delta r = r - r_1$$

Ennek határértéke:

$$dr = \lim_{B \rightarrow A} \Delta r$$

mely érintő irányú vektor.

ÉRINTŐ EGYENES

Az érintő irányú egységvektor:

$$e = \frac{dr}{|dr|} = \frac{dr}{ds}$$

Az érintő egyenes irányát és egyben a mozgás irányát az e érintő irányú egységvektor iránya határozza meg.

NORMÁLSÍK

A **normálsík** a P pontot tartalmazó, érintőre merőleges sík. Azon egyenesek, melyek illeszkednek a P pontra és a normálsíkban helyezkednek el, a görbe P pontbeli normálisai.

ÉRINTŐSÍK

Az **érintősík** a P ponton átmenő, normálsíkra merőleges sík, mely tartalmazza az érintő egyenest.

FŐNORMÁLIS

A normálsíkban elhelyezkedő, P ponton átmenő, érintőre merőleges egyenes a **főnormális egyenes**.

NORMÁLVEKTOR

A **normálvektor** a főnormális egyenes irányába mutató vektor:

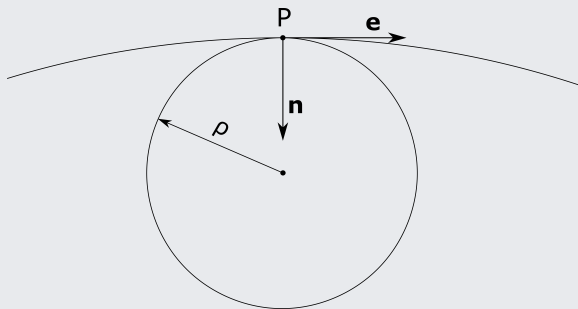
$$\mathbf{n} = \frac{\frac{d\mathbf{e}}{ds}}{\left| \frac{d\mathbf{e}}{ds} \right|} = \rho \frac{d\mathbf{e}}{ds}$$

ahol $d\mathbf{e}$ az érintő irányú egységvektor változása, ρ a görbületi sugár.

GÖRBÜLETI SUGÁR

A görbéhez P pontban simuló kör sugara a **görbületi sugár**

GÖRBÜLET

A **görbület** a görbületi sugár reciproka, azaz a görbének az egyenestől való eltérését fejezi ki:

$$G = \frac{1}{\rho} = \left| \frac{de}{ds} \right| = \left| \frac{d^2r}{ds^2} \right|$$

BINORMÁLIS EGYENES

A **binormális egyenes** a P ponton átmenő, érintősíkra merőleges egyenes.

BINORMÁLIS EGYSÉGVEKTOR

A **binormális egységvektor** a binormális egyenes irányába mutató vektor:

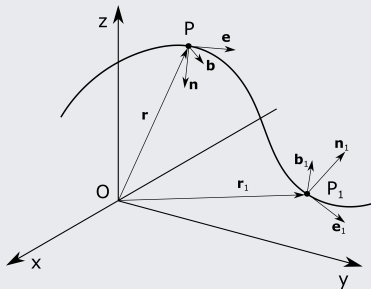
$$\mathbf{b} = \mathbf{e} \times \mathbf{n}$$

REKTIFIKÁLÓ SÍK

A binormálist és az érintőt tartalmazó síkot **rektifikáló síknak** nevezzük.

KÍSÉRŐ TRIÉDER

Az anyagi pont mozgásához hozzárendelhetünk egy úgynevezett természetes koordináta-rendszert, mely egységvektorai az imént definiált e , n és e egységvektorok. Ezt a koordináta-rendszert **kísérő triéder**nek nevezzük. Az érintő egységvektor mindig a mozgás irányába, a normálvektor pedig a görbületi középpont felé mutat.

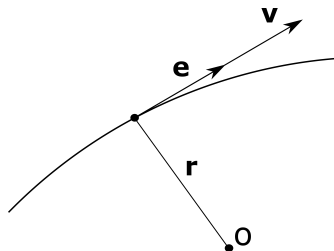
A mozgó anyagi pont gyorsulásának vizsgálatát végezhetjük kísérő triéder segítségével, amellyel egyszerűbbé válik a vizsgálat.

SEBESSÉGVÉKTOR

A sebesség (időegység alatt befutott út) az anyagi pont mozgásának fontos jellemzője. A sebességet vektormennyiségként definiáljuk, a **sebességvektor** a mozgástörvény idő szerinti első deriváltja:

$$\mathbf{v} = \frac{d\mathbf{r}(t)}{dt} = \dot{\mathbf{r}}(t)$$

A sebességvektor iránya megegyezik az érintő irányával.

A sebességvektor nagysága:

$$v = |\mathbf{v}| = \left| \frac{d\mathbf{r}}{dt} \right| = \frac{ds}{dt} = \dot{s}$$

amennyiben $|\Delta s| \simeq |\Delta r|$.

A sebesség az érintő irányú egységvektorral kifejezve:

$$\mathbf{v} = \frac{d\mathbf{r}}{dt} = \frac{d\mathbf{r}}{ds} \frac{ds}{dt} = v\mathbf{e}$$

A sebességvektor felírva koordinátás alakban:

$$\mathbf{v} = \frac{d\mathbf{r}}{dt} = \frac{dx}{dt}\mathbf{i} + \frac{dy}{dt}\mathbf{j} + \frac{dz}{dt}\mathbf{k} = v_x\mathbf{i} + v_y\mathbf{j} + v_z\mathbf{k} = v_x + v_y + v_z$$

A fenti egyenletből a sebesség komponensei:

$$v_x = v_x i = \frac{dx}{dt} i = \dot{x} i$$

$$v_y = v_y j = \frac{dy}{dt} j = \dot{y} j$$

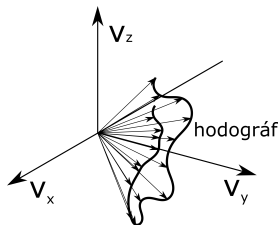
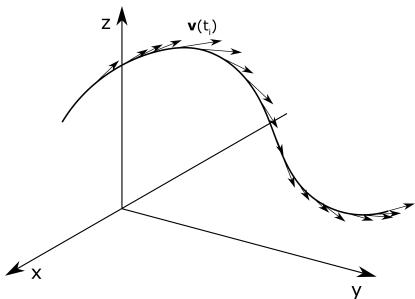
$$v_z = v_z k = \frac{dz}{dt} k = \dot{z} k$$

A sebességvektor nagysága:

$$v = |\mathbf{v}| = \sqrt{v_x^2 + v_y^2 + v_z^2}$$

HODOGRÁF

A **hodográf**ot megkapjuk, ha a mozgáspályához tartozó sebességvektorokat egy pontból felmérjük és a vektorok végpontját összekötjük.

GYORSULÁSVEKTOR

A gyorsulás a sebesség idő szerinti első deriváltja, vagy a mozgástörvény idő szerinti második deriváltja:

$$\mathbf{a} = \frac{d\mathbf{v}(t)}{dt} = \frac{d^2\mathbf{r}(t)}{dt^2} = \ddot{\mathbf{r}}$$

A **gyorsulásvektor** a hodográf érintője.

A gyorsulásvektor felírva koordinátás alakban:

$$\begin{aligned}\mathbf{a} &= \frac{d\mathbf{v}}{dt} = \frac{d^2\mathbf{r}}{dt^2} = \frac{d^2x}{dt^2}\mathbf{i} + \frac{d^2y}{dt^2}\mathbf{j} + \frac{d^2z}{dt^2}\mathbf{k} = \frac{dv_x}{dt}\mathbf{i} + \frac{dv_y}{dt}\mathbf{j} + \frac{dv_z}{dt}\mathbf{k} = \\ &= a_x\mathbf{i} + a_y\mathbf{j} + a_z\mathbf{k} = a_x + a_y + a_z\end{aligned}$$

A gyorsulásvektor komponensei tehát:

$$a_x = a_x i = \frac{dv_x}{dt} i = \frac{d^2 x}{dt^2} i$$

$$a_y = a_y j = \frac{dv_y}{dt} j = \frac{d^2 y}{dt^2} j$$

$$a_z = a_z k = \frac{dv_k}{dt} k = \frac{d^2 z}{dt^2} k$$

A gyorsulásvektor nagysága:

$$a = |a| = \sqrt{a_x^2 + a_y^2 + a_z^2}$$

A GYORSULÁS LEÍRÁSA A TRIÉDEREK SEGÍTSÉGÉVEL

A sebességvektort fel tudjuk írni a következő alakban:

$$\mathbf{v} = v\mathbf{e}$$

Ebből a gyorsulásvektor:

$$\mathbf{a} = \frac{d\mathbf{v}}{dt} = \frac{d(v\mathbf{e})}{dt} = \frac{dv}{dt}\mathbf{e} + v\frac{d\mathbf{e}}{dt}$$

A második tagot át tudjuk alakítani a következőre:

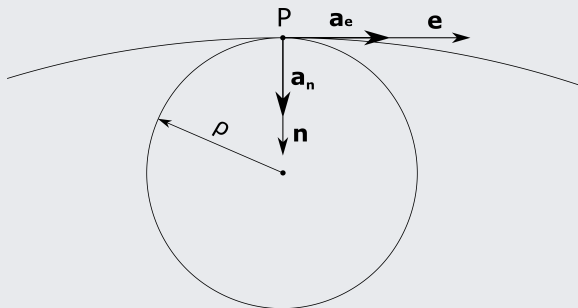
$$v\frac{d\mathbf{e}}{dt} = v\frac{d\mathbf{e}}{ds}\frac{ds}{dt} = v\frac{\mathbf{n}}{\rho}v = \frac{v^2}{\rho}\mathbf{n}$$

A GYORSULÁS LEÍRÁSA A TRIÉDEREK SEGÍTSÉGÉVEL (FOLYTATÁS)

Tehát a természetes koordináta-rendszerben a gyorsulásvektor:

$$\mathbf{a} = \frac{dv}{dt}\mathbf{e} + \frac{v^2}{\rho}\mathbf{n} = a_e\mathbf{e} + a_n\mathbf{n}$$

ahol az a_e az érintő irányú (tangenciális), az a_n pedig a normál irányú (centripetális) gyorsulás összetevő.

A MOZGÁS SZABADSÁGFOKA

Egy mechanikai rendszer helyzetének egyértelmű megadásához minimálisan szükséges (egymástól független) skalár mennyiségek száma. Például robotkarnál a függetlenül állítható pozíció komponensek.

Minden skalár kényszeregyenlet eggyel csökkenti a mozgás szabadságfokát, pl.:

- egyenes vonalú mozgás: $S = 1$
- körmozgás (pl. inga): $S = 1$
- síkmozgás: $S = 2$

KÖRMOZGÁS

A körmozgás a síkmozgás egyik speciális esete. Körmozgás esetén a mozgó anyagi pont pályája kör, melynek görbületes sugara ($\rho = r$) állandó.

A mozgástörvény hengerkoordináta-rendszerben a $|r| = R$ jelölést használva:

$$r = r(t) = Rn(t)$$

Ahol:

$$n = i\cos(\phi) + jsin(\phi)$$

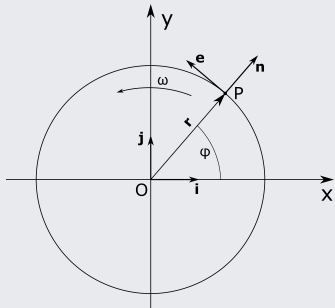
A P pont sebessége:

$$v = \dot{r} = R\dot{n} = R \frac{dn}{d\phi} \frac{d\phi}{dt}$$

Ahol a $\frac{d\phi}{dt} = \omega \left[\frac{\text{rad}}{\text{s}} \right]$ **szögsebesség**, mely az időegység alatti szögelfordulást adja meg.

Illetve:

$$\frac{dn}{d\phi} = -isin(\phi) + jcos(\phi) = k \times n$$

KÖRMOZGÁS (FOLYTATÁS)

A behelyettesítéseket elvégezve:

$$\mathbf{v} = R\boldsymbol{\omega} \times \mathbf{n} = \boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}$$

A szögsebességet vektorként is értelmezhetjük:

$$\boldsymbol{\omega} = k\boldsymbol{\omega}$$

Ekkor a szögsebesség vektor a körpálya síkjára merőleges.

Általános helyzetű körmozgás esetén a sebesség:

$$\mathbf{v} = \boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}$$

Körmozgás esetén a gyorsulás:

$$\mathbf{a} = \dot{\mathbf{v}} = \dot{\boldsymbol{\omega}} \times \mathbf{r} + \boldsymbol{\omega} \times \dot{\mathbf{r}}$$

Ahol az $\boldsymbol{\epsilon}$ a szögsebesség időbeni megváltozása, a **szöggyorsulás**:

$$\boldsymbol{\epsilon} = \dot{\boldsymbol{\omega}}$$

KÖRMOZGÁS (FOLYTATÁS)

ϵ -t és a $v = \omega \times r$ összefüggést felhasználva a gyorsulás:

$$a = \epsilon \times r + \omega \times (\omega \times r)$$

A fenti egyenletet átrendezve:

$$a = \epsilon \times r + (\omega r)\omega - \omega^2 r$$

Mivel $\omega \perp r$ ezért $(\omega r)\omega = 0$.

Tehát a P pont gyorsulása:

$$a = \epsilon \times r - \omega^2 r$$

A fenti összefüggés első tagja a tangenciális (érintő irányú) gyorsulás, amely:

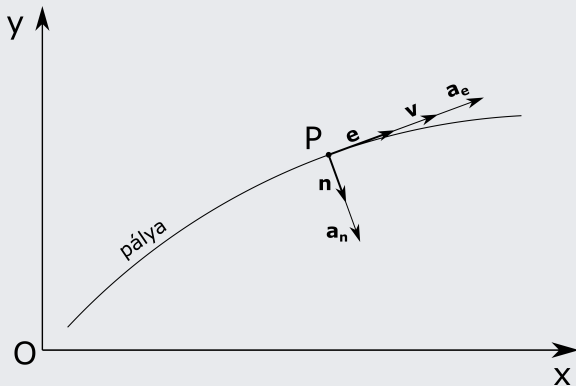
$$a_t = \epsilon \times r = R\epsilon$$

Az összefüggés második tagja pedig a centripetális (normál irányú) gyorsulás:

$$a_n = -\omega^2 r$$

ÁLTALÁNOS SÍKMOZGÁS

Általános síkmozgás esetén az anyagi pont mozgás közben egy meghatározott síkban marad.

A síkmozgás szabadságfoka $S = 2$ a $z = 0$ kényszer miatt.

ÁLTALÁNOS SÍKMOZGÁS (FOLYTATÁS)

Síkmozgás esetén a mozgástörvény:

$$\mathbf{r} = \mathbf{r}(t) = x\mathbf{i} + y\mathbf{j}$$

A sebességvektor:

$$\mathbf{v} = \mathbf{v}(t) = \frac{d\mathbf{r}}{dt} = v_x\mathbf{i} + v_y\mathbf{j}$$

ahol

$$v_x = v_x(t) = \frac{dx}{dt}$$

$$v_y = v_y(t) = \frac{dy}{dt}$$

A síkmozgás gyorsulása:

$$\mathbf{a} = \mathbf{a}(t) = \frac{d\mathbf{v}}{dt} = \frac{d^2\mathbf{r}}{dt^2} = a_x\mathbf{i} + a_y\mathbf{j} = a_e\mathbf{e} + a_n\mathbf{n}$$

Az alábbi két link segíti megérteni az anyagi pont mozgását interaktív példákon keresztül:

- <https://phet.colorado.edu/en/simulation/legacy/ladybug-motion-2d>
- <https://phet.colorado.edu/en/simulation/rotation>

Köszönöm a figyelmet!

ROBOTTECHNIKA ALAPJAI (NBXRT1IBNE)

IV. MEREV TEST MOZGÁSA

Összeállította: Nagy Tamás
Szerkesztette: Dr. Galambos Péter

2021. november 10.
Budapest

ÓBUDAI EGYETEM
BEJCY ANTAL INTELLIGENS
ROBOTTECHNIKAI KÖZPONT

Az előző blokkban a pontszerű testek mozgásának leírásával foglalkoztunk. Most áttérünk azon testek mozgásának leírására, melyek kiterjedését már nem hagyhatjuk figyelmen kívül, ezeket kiterjedt testeknek nevezzük. A kiterjedt testeken belül is az ún. merev testekkel foglalkozunk. A merev testek kinematikáját a következő felosztásban tárgyaljuk:

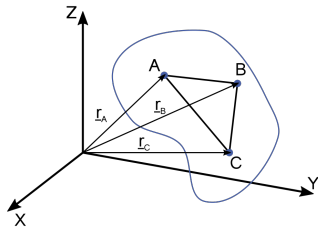
- ① Merev test fogalma
- ② Szögsebesség
- ③ Szöggyorsulás
- ④ Szabadsági fok fogalma, mechanizmusok

DEF. MEREV TEST

Merevnek tekinthető az a test, mely pontjainak távolsága mozgás során nem változik, vagyis **bármely két pontjának távolsága időben állandó.**

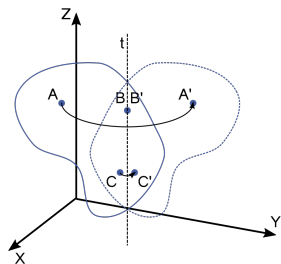
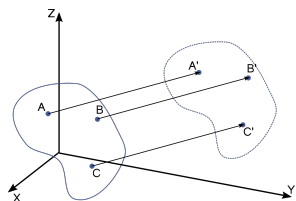
Ebből a definícióból adódik, hogy merev test alakja, térfogata szintén változatlan marad.

Merev test térbeli helyzete megadható bármely 3 nem egy egyenesbe eső pontjának helyzetével. A test helyzetét szemléletesebben megadhatjuk egy tetszőleges pontjának 3 koordinátájával (pozíció) és a test orientációjával, mellyel részletesen foglalkoztunk a transzformációkat feldolgozó blokkban.

Merev testek mozgásai két elemi mozgásfajtából tevődnek össze. Ezek egyike a **haladó mozgás (transzláció)**. Transzlációs mozgás során a test minden pontja egymással párhuzamos, egybevágó pályát ír le, a test orientációja pedig nem változik. A test mozgásának leírásához elegendő egyetlen pontjának mozgását leírnunk.

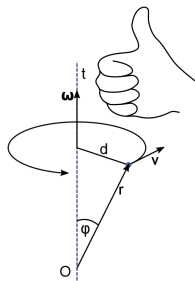
A másik mozgásfajta a **tengely körüli forgás (rotáció)**, amely során a forgástengelyen lévő pontok pozíciója nem változik, a test többi pontja pedig a forgástengelyre merőleges síkokban körpályán mozog.

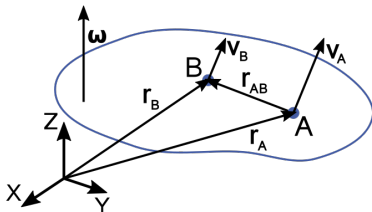
Ha a mozgás során **létezik olyan sík, amelyre merőleges irányban a test pontjainak nincs elmozdulása, síkmozgásról beszélünk**. Síkmozgás során a test lehetséges mozgásai: transláció az alapsíkkal párhuzamosan, illetve rotáció az alapsíkra merőleges tengely körül.

Merev test minden pontja egy bizonyos tengely körül ugyanazon szögsebességgel forog, máskülönben a test alakjának változnia kellene. Így definiálhatjuk a szögsebességvektort, amely

- párhuzamos a forgástengellyel,
- iránya a forgás irányából a jobbkéz szabály szerint,
- nagysága pedig a forgómozgás sebessége rad/sec-ben.

Síkmozgást végző merev test mozgásállapotát egyértelműen meghatározza két pontjának független mozgása, illetve egy pontjának mozgása és a test szögsebessége. A test két tetszőleges pontjának sebessége között az alábbi összefüggés írható fel:

TETSZŐLEGES PONTOK SEBESSÉGÉNEK KAPCSOLATA

$$\mathbf{v}_B = \mathbf{v}_A + \boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{AB}$$

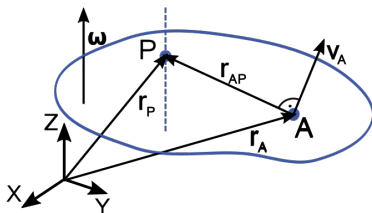
Síkmozgás esetén a létezik olyan P pont, mely sebessége 0:

$$\mathbf{v}_P = 0 = \mathbf{v}_A + \boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{AP}$$

Tehát

$$\mathbf{v}_A = -(\boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{AP})$$

Így $\mathbf{r}_{PA}$ merőleges $\mathbf{v}_A$ -ra, nagysága pedig $\frac{v_A}{\omega}$. Az így megkapható P ponton átmenő, az alapsíkra merőleges egyenes minden pontjának sebessége 0, ezt a tengelyt **pillanatnyi forgástengelynek** nevezzük.

Ahogy bármilyen rotáció megadható egyetlen tengely körüli forgatással (lásd a tranformációkat feldolgozó blokkban), a **merev test szabad mozgása is leírható mint egyidejűleg egy bizonyos tengely körüli forgás és egy haladó mozgás.**

Azaz a test szabad mozgása tekinthető egy síkmozgás és ennek alapsíkjára merőleges irányú haladó mozgás eredőjének. A pillanatnyi forgástengelyre merőleges síkot tekintjük a síkmozgás alapsíkjának, a pillanatnyi forgástengely irányába történő elmozdulást pedig a hozzáadott translációknak.

Szabad mozgás esetén a **pillanatnyi forgástengely** meghatározása eltér a síkmozgásnál tárgyalattól, hiszen nincs mindig zérus sebességű pont. A pillanatnyi forgástengelyt azon pontok alkotják, melyek sebessége merőleges az alapsíkra, vagyis az alapsíkkal párhuzamos komponense 0.

Szabad mozgás során is igaz a síkmozgásnál megadott, test pontjainak sebességére adott összefüggés:

TETSZŐLEGES PONTOK SEBESSÉGÉNEK KAPCSOLATA

$$\mathbf{v}_B = \mathbf{v}_A + \boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{AB}$$

A fenti képlet alapján merev test bármely pontjának sebessége megadható a test szögsebessége és egy pontjának sebessége ismeretében. Tehát a test sebességállapota megadható egy pontjára felírt vektorkettőssel:

$$[\boldsymbol{\omega}; \mathbf{v}_A]_A$$

Vizsgáljuk a $[\boldsymbol{\omega}; \mathbf{v}_A]_A$ vektorkettőst:

- ① $[0; \mathbf{v}_A]_A$, tehát $\boldsymbol{\omega} = 0$, $\mathbf{v}_A \neq 0$: elemi haladó mozgás. Bármely B pontot választva:

$$\mathbf{v}_B = \mathbf{v}_A + \boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{AB} = \mathbf{v}_A$$

- ② $[\boldsymbol{\omega}; 0]_A$: tehát $\boldsymbol{\omega} \neq 0$, $\mathbf{v}_A = 0$: elemi forgómozgás A -n átmenő pillanatnyi tengely körül. Bármely B pont sebessége:

$$\mathbf{v}_B = \mathbf{v}_A + \boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{AB} = \boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{AB}$$

- ③ $[\boldsymbol{\omega}; \mathbf{v}_A]_A$: tehát $\boldsymbol{\omega} \neq 0$, $\mathbf{v}_A \neq 0$ és $\boldsymbol{\omega} \perp \mathbf{v}_A$: elemi forgómozgás de A nincs a pillanatnyi tengelyen. Ha P a pillanatnyi tengely egy pontja:

$$\mathbf{v}_P = 0 = \mathbf{v}_A + \boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{AP}$$

A merev test sebességállapotát leíró képlet deriválásával felírhatjuk a test pontjainak gyorsulása közötti összefüggést:

$$\mathbf{a}_B = \dot{\mathbf{v}}_B = \mathbf{a}_A + \dot{\boldsymbol{\omega}} \times \mathbf{r}_{AB} + \boldsymbol{\omega} \times \dot{\mathbf{r}}_{AB}$$

A szögsebesség idő szerinti deriváltja a szöggyorsulás ($\boldsymbol{\epsilon} = \dot{\boldsymbol{\omega}}$), és $\dot{\mathbf{r}}_{AB} = \boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{AB}$, így a pontok gyorsulására felírhatjuk a következő egyenletet:

MEREV TEST PONTJAINAK GYORSULÁSA

$$\mathbf{a}_B = \mathbf{a}_A + \boldsymbol{\epsilon} \times \mathbf{r}_{AB} + \boldsymbol{\omega} \times (\boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{AB})$$

MEREV TEST SZABADSÁGI FOKA

Merev test szabadsági fokának nevezzük az összes lehetséges pályájának leírásához szükséges skalárfüggvények számát.

Merev test szabadságfokainak száma szabad mozgás esetén 6, hiszen pozíciója 3 skalárfüggvénnyel adható meg (pl: $[x, y, z]$), orientációját szintén 3 skalárfüggvény határozza meg (pl: Euler-szögek, vagy Roll, Pitch, Jaw).

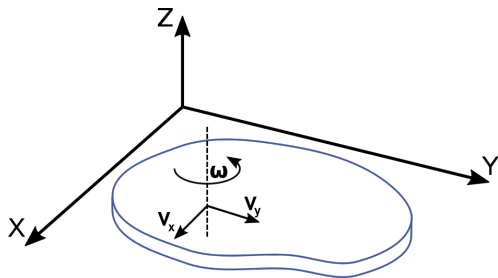
A szabadsági fokok számát minden skalár kényszeregyenlet eggyel csökkenti, ezt tárgyaljuk a továbbiakban.

Síkmozgás során (melyet a blokk elején részletesen tárgyaltunk), mint például egy asztalon szabadon elcsúszó test, a test pontjainak egyik koordinátája rögzített, így nem lehetséges az z tengely menti eltolás (az alábbi ábrán z) és a másik két tengely körüli elforgatás (az ábrán x és y). Ez alapján a síkmozgást végző test szabadságfokainak száma: $6 - 3 = 3$. Felírhatók a skalár kényszerek:

$$v_z = 0$$

$$\omega_x = 0$$

$$\omega_y = 0$$

A több, kézerekkel összekapcsolt merev testből álló rendszereket mechanizmusnak nevezzük, a tagok kinematikai láncot alkotnak. Általában a tagok egyike rögzített, ezt állványnak nevezzük. Az kinematikai szempontból lényegtelen, melyik tagot jelöljük ki állványnak. Az n tagú, 1 állványú mechanizmus szabadságfokainak száma $6(n - 1)$, melyből levonandó az őket összekötő kinematikai párok kötöttségeinek száma.

A csuklós mechanizmus speciális esete a síkmozgásnak, melyre jó példa a fizikai inga. Ebben az esetben a test csukló tengelyére eső pontjainak pozíciója fix, így nem lehetséges a másik két tengely körüli forgatás. A mozgásra felírható kényszerek:

$$v_{P,x} = 0$$

$$v_{P,y} = 0$$

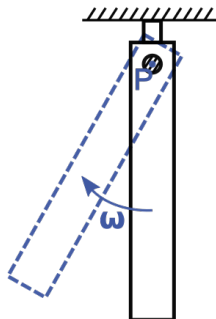
$$v_{P,z} = 0$$

$$\omega_x = 0$$

$$\omega_y = 0$$

Ekkor a test szabadságfoka:

$6 - 5 = 1$, vagyis az egyetlen lehetséges mozgás a csukló tengelye körüli forgatás.

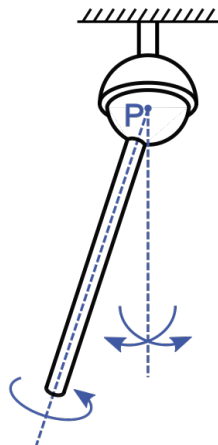
Gömbi mozgás,
mely például két gömbcsuklóval összekötött
taggal valósítható meg, a test egy pontjának
pozíciója rögzített, ekkor megengedett
mind a 3 tengely körüli elforgatás. A
gömbi mozgásra felírható skalár kényszerek:

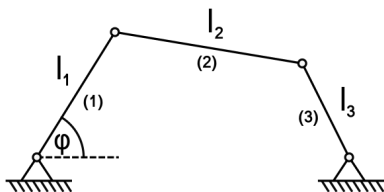
$$v_{P,x} = 0$$

$$v_{P,y} = 0$$

$$v_{P,z} = 0$$

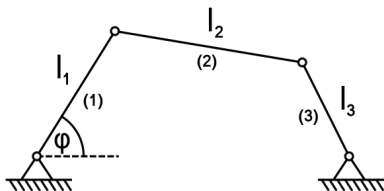
Gömbi mozgás szabadságfoka így: $6 - 3 = 3$

Az ábrán látható, síkmozgást végző négycsuklós mechanizmus tipikus példa összetettebb mechanizmusokra. A mechanizmus szabadsági fokát határozzuk meg több lépésben, csuklóról csuklóra:

- 1 Az (1) tagot az állványhoz egyszerű csuklót köti, így ahogy már beláttuk, szabadsági fokainak száma 1.

- 1 A (2) szintén csuklóval csatlakozik az (1) taghoz, és (3) tag a (2) taghoz szintén, mely plusz 1-1 szabadsági fokot jelent, így a (3) tagig felírt kinematikai lánc szabadsági foka 3.
- 2 A (3) tagot csukló köti a másik állványhoz, mely rögzít 2 térkoordinátát (a csukló által fixált további 3 paramétert már az előző tagok meghatározzák), így a teljes rendszer szabadsági foka: $3 - 2 = 1$.

Vagyis a ϕ szög beállítása egyértelműen meghatározza az egész mechanizmus térbeli helyzetét.

Köszönöm a figyelmet!

ROBOTTECHNIKA ALAPJAI (NBXRT1IBNE)

V. KINETIKA GYORSTALPALÓ

Összeállította: Kuti József

Szerkesztette: Dr. Galambos Péter

2020. november 25.
Budapest

ÓBUDAI EGYETEM
BEJCY ANTAL INTELLIGENS
ROBOTTECHNIKAI KÖZPONT

Dinamika:

- A mozgások okai: erők, nyomatékok
- A rendszer mozgásegyenletei: differenciálegyenletek
- Megoldásai adott kezdeti feltételekből: lehetséges pályák

Dinamika:

- A mozgások okai: erők, nyomatékok
- A rendszer mozgásegyenletei: differenciálegyenletek
- Megoldásai adott kezdeti feltételekből: lehetséges pályák

Robotok dinamikai modellezése:

- Mi a kapcsolat a csuklógyorsulások és a csuklónyomatékok, terhelések között?
- Cél: A megfelelő csuklónyomatékokat ne csak PID szabályozásból, hanem viszonylag pontos modell alapján számítsuk ki (feedforward).

Az eddigiekben a kinematika a mozgások, kényszerek leírásával foglalkozott. Ebben a diáorban a mozgások okaival foglalkozunk, meghatározva az anyagi pontok, merev testek mozgásegyenleteit. Ezek megoldásai adják a lehetséges mozgás pályáját.

- ① Anyagi pont dinamikája, Newtoni axiómák
- ② Anyagi pontrendszerek tulajdonságai
- ③ Merev testek dinamikája, tehetetlenségi nyomaték és számítása
- ④ Rendszerek, kényszerek osztályozása
- ⑤ Másodfajú Lagrange-mozgásegyenlet

Elméleti háttér

Anyagi pontok / testek mozgásállapotának (sebességének) megváltoztatásához egy másik anyagi pont / test ráhatása szükséges.

Ezt a hatást **erő**nek nevezzük. Mértékegysége Newton [N].

NEWTON I. AXIÓMÁJA

Egy anyagi pont nyugalomban van, vagy egyenes vonalú, egyenletes mozgást végez, ha nem hat rá erő.

Azon vonatkoztatási rendszereket, amelyekben az első axióma teljesül **inerciarendszer**nek nevezzük.

(Rendszerint viszonyítás kérdése. Például: a Föld jó vonatkoztatási rendszer a mindennapi folyamatok leírásához, a bolygók mozgásának leírásához már nem.)

TÉTEL: GALILEI

Ha egy vonatkoztatási rendszer inerciarendszer, akkor minden hozzá képest egyenes vonalú egyenletes mozgást végző rendszer inerciarendszer.

Azon vonatkoztatási rendszereket, amelyekben az első axióma teljesül **inerciarendszer**nek nevezzük.

(Rendszerint viszonyítás kérdése. Például: a Föld jó vonatkoztatási rendszer a mindennapi folyamatok leírásához, a bolygók mozgásának leírásához már nem.)

TÉTEL: GALILEI

Ha egy vonatkoztatási rendszer inerciarendszer, akkor minden hozzá képest egyenes vonalú egyenletes mozgást végző rendszer inerciarendszer.

A továbbiakban rendszerint az egyes pozíciókat, sebességeket, gyorsulásokat egy külső inerciarendszerben írunk le, amit világkoordinátarendszernek nevezünk.

(A testhez rögzített, azzal együtt mozgó koordinátarendszer általában nem inerciarendszer.)

DEF. IMPULZUS

Az anyagi pont lendülete (máshol: impulzusa, mozgásmennyisége, lineáris momentuma) alatt az alábbi mennyiséget értjük: $\mathbf{I} = m\dot{\mathbf{r}}(t)$.

Ennek deriváltja $\dot{\mathbf{I}} = \dot{m}\dot{\mathbf{r}}(t) + m\ddot{\mathbf{r}}(t)$, ami (feltételezve, hogy az anyagi pont tömege állandó) $\dot{\mathbf{I}} = m\ddot{\mathbf{r}}(t)$ azaz a tömeg és a gyorsulás szorzata.

DEF. IMPULZUS

Az anyagi pont lendülete (máshol: impulzusa, mozgásmennyisége, lineáris momentuma) alatt az alábbi mennyiséget értjük: $\mathbf{I} = m\dot{\mathbf{r}}(t)$.

Ennek deriváltja $\dot{\mathbf{I}} = \dot{m}\dot{\mathbf{r}}(t) + m\ddot{\mathbf{r}}(t)$, ami (feltételezve, hogy az anyagi pont tömege állandó) $\dot{\mathbf{I}} = m\ddot{\mathbf{r}}(t)$ azaz a tömeg és a gyorsulás szorzata.

NEWTON II. AXIÓMÁJA

Az anyagi pont impulzusának deriváltja egyenlő a rá ható erők eredőjével $\dot{\mathbf{I}}(t) = \sum \mathbf{F}_i(t)$, azaz $m\ddot{\mathbf{r}}(t) = \mathbf{F}(t)$.

DEF. IMPULZUS

Az anyagi pont lendülete (máshol: impulzusa, mozgásmennyisége, lineáris momentuma) alatt az alábbi mennyiséget értjük: $\mathbf{I} = m\dot{\mathbf{r}}(t)$.

Ennek deriváltja $\dot{\mathbf{I}} = m\dot{\mathbf{v}}(t) + m\ddot{\mathbf{r}}(t)$, ami (feltételezve, hogy az anyagi pont tömege állandó) $\dot{\mathbf{I}} = m\ddot{\mathbf{r}}(t)$ azaz a tömeg és a gyorsulás szorzata.

NEWTON II. AXIÓMÁJA

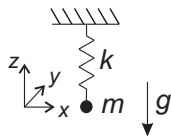
Az anyagi pont impulzusának deriváltja egyenlő a rá ható erők eredőjével $\dot{\mathbf{I}}(t) = \sum \mathbf{F}_i(t)$, azaz $m\ddot{\mathbf{r}}(t) = \mathbf{F}(t)$.

NEWTON III. AXIÓMÁJA

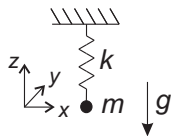
Két anyagi pont kölcsönhatását leíró erők közös hatásvonalúak és ellentétes irányúak.

Axiómák: megfigyelésekből származó alapfeltevések, amelyek jól lefedik a hétköznapi tapasztalatokat. A Newtoni dinamika törvényei ezen axiómákból következnek.

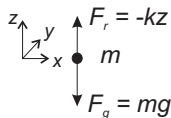
Tekintsük az ábrán látható, g gravitációs gyorsulás mellett, k merevségű rugóra felfüggesztett, m tömegű anyagi pontot.

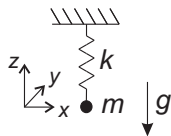
Tekintsük az ábrán látható, g gravitációs gyorsulás mellett, k merevségű rugóra felfüggesztett, m tömegű anyagi pontot.

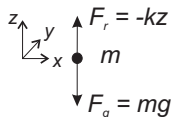
Rajzoljuk fel a *szabadtest ábráját*: csak a pontot, a rá ható erőket és a leíráshoz használt koordinátarendszert jelenítsük meg.

Tekintsük az ábrán látható, g gravitációs gyorsulás mellett, k merevségű rugóra felfüggesztett, m tömegű anyagi pontot.

Rajzoljuk fel a *szabadtest ábráját*: csak a pontot, a rá ható erőket és a leíráshoz használt koordinátarendszert jelenítsük meg.

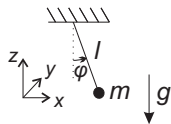

$$\text{Ekkor Newton II. alapján: } m \begin{bmatrix} \ddot{x} \\ \ddot{y} \\ \ddot{z} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ -kz - mg \end{bmatrix}$$

Tehát: $\ddot{x} = 0$, $\ddot{y} = 0$ és $m\ddot{z} = -kz - mg$ adja meg a pont gyorsulását. Nyugalomban van, ha sebességei zérusak és $-kz - mg = 0$, azaz $z = -mg/k$.

A kényszerek megkötéseket adnak az egyes koordinátákra, sebességekre, gyorsulásokra és ezek biztosítására ismeretlen nagyságú kényszererők jelennek meg a rendszerben. A mozgásegyenletekben így egyaránt vannak ismeretlenek a gyorsulások és az erők között.

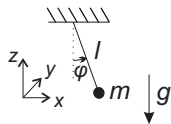
Tekintsük az ábrán látható ingát φ kitérített helyzetben.

A kényszerek megkötéseket adnak az egyes koordinátákra, sebességekre, gyorsulásokra és ezek biztosítására ismeretlen nagyságú kényszererők jelennek meg a rendszerben. A mozgásegyenletekben így egyaránt vannak ismeretlenek a gyorsulások és az erők között.

Tekintsük az ábrán látható ingát φ kitérített helyzetben.

Rajzoljuk meg a szabadtest ábrát és használjuk a kísérő triéder koordinátarendszerrel azonos helyzetű álló koordinátarendszert. Jelöljük az egyes vektorok tangenciális, normális és binormális komponenseit t, n, b alsó indexek.

A kényszerek megkötéseket adnak az egyes koordinátákra, sebességekre, gyorsulásokra és ezek biztosítására ismeretlen nagyságú kényszererők jelennek meg a rendszerben. A mozgásegyenletekben így egyaránt vannak ismeretlenek a gyorsulások és az erők között.

Tekintsük az ábrán látható ingát φ kitérített helyzetben.

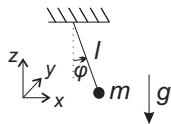
Rajzoljuk meg a szabadtest ábrát és használjuk a kísérő triéder koordinátarendszerrel azonos helyzetű álló koordinátarendszert. Jelöljük az egyes vektorok tangenciális, normális és binormális komponenseit t, n, b alsó indexek.

Mivel a kényszer körmozgás, a normális irányú gyorsulás: $\ddot{r}_n = \dot{r}^2/l$.

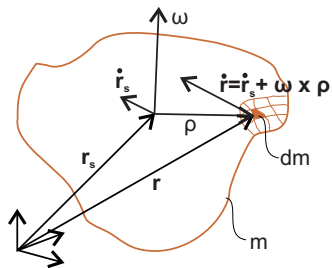
$$\text{Newton II. alapján: } m \begin{bmatrix} \ddot{r}_t \\ \ddot{r}_n \\ \ddot{r}_b \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -mg \sin \varphi \\ T - mg \cos \varphi \\ 0 \end{bmatrix}$$

Így $\ddot{r}_b = 0$, $\ddot{r}_t = -g \sin \varphi$ és $T = mg \cos \varphi + m\dot{r}^2/l$.

Ezekből a világkoordinátarendszerbeli értékek is számíthatóak.

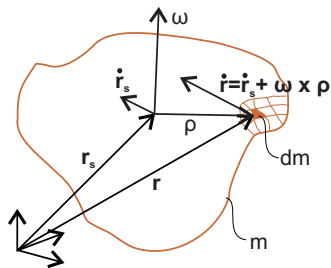
A merev test tekinthető mereven összerögzített, végtelenül kicsiny (dm tömegű) anyagi pontokból álló rendszernek.

A merev test tekinthető mereven összerögzített, végtelenül kicsiny (dm tömegű) anyagi pontokból álló rendszernek.

Az anyagi pontrendszerénél használt összegzések itt folytonos integrálokkal írhatóak le. Például $\int_m \mathbf{r} dm$ jelentése: az egyes dm tömegű anyagi pontok helyzetének a tömegükkel súlyozott összege.

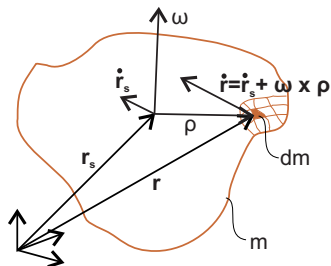

A merev test tekinthető mereven összerögzített, végtelenül kicsiny (dm tömegű) anyagi pontokból álló rendszernek.

Az anyagi pontrendszerénél használt összegzések itt folytonos integrálokkal írhatóak le. Például $\int_m \mathbf{r} dm$ jelentése: az egyes dm tömegű anyagi pontok helyzetének a tömegükkel súlyozott összege.

Forgását a szögsebesség vektor írja le, amivel az egyes pontjainak sebessége:

$\dot{\mathbf{r}}_A = \dot{\mathbf{r}}_B + \boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{BA}$ és azok gyorsulására: $\ddot{\mathbf{r}}_A = \ddot{\mathbf{r}}_B + \boldsymbol{\epsilon} \times \mathbf{r}_{BA} + \boldsymbol{\omega} \times (\boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{BA})$, ahol $\boldsymbol{\epsilon} = \dot{\boldsymbol{\omega}}$ a szöggyorsulás.

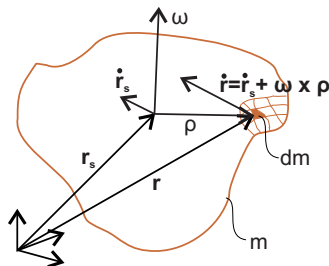

A merev test tekinthető mereven összerögzített, végtelenül kicsiny (dm tömegű) anyagi pontokból álló rendszernek.

Az anyagi pontrendszerénél használt összegzések itt folytonos integrálokkal írhatóak le. Például $\int_m \mathbf{r} dm$ jelentése: az egyes dm tömegű anyagi pontok helyzetének a tömegükkel súlyozott összege.

Forgását a szögsebesség vektor írja le, amivel az egyes pontjainak sebessége:

$\dot{\mathbf{r}}_A = \dot{\mathbf{r}}_B + \boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{BA}$ és azok gyorsulására: $\ddot{\mathbf{r}}_A = \ddot{\mathbf{r}}_B + \boldsymbol{\epsilon} \times \mathbf{r}_{BA} + \boldsymbol{\omega} \times (\boldsymbol{\omega} \times \mathbf{r}_{BA})$, ahol $\boldsymbol{\epsilon} = \dot{\boldsymbol{\omega}}$ a szöggyorsulás.

A MEREV TEST ...

- Teljes tömege: $m = \int_m dm$
- Súlypontja: $\mathbf{r}_S(t) = \int_m \mathbf{r} dm / m$
- Súlypontjának sebessége: $\dot{\mathbf{r}}_S(t) = \int_m \dot{\mathbf{r}} dm / m$
- Súlypontjának gyorsulása: $\ddot{\mathbf{r}}_S(t) = \int_m \ddot{\mathbf{r}} dm / m$

IMPULZUS

A test impulzusa: $\mathbf{I}(t) = \int_m \dot{\mathbf{r}}(t) dm = m\dot{\mathbf{r}}_S(t)$

Az impulzus derivált: $\dot{\mathbf{I}}(t) = m\ddot{\mathbf{r}}_S(t)$

Tekintsünk egy merev testet, amire $\mathbf{F}_i$ erők hatnak $i = 1, \dots, l$

Jelölje tömegét m , ezzel a súlypontjának gyorsulása:

$$\underbrace{m\ddot{\mathbf{r}}_S}_{\frac{d}{dt} \mathbf{I}} = \underbrace{\sum_i \mathbf{F}_i}_{\mathbf{F}_e}$$

PERDÜLET A SÚLYPONTRA

Perdület a súlypontra:

$$\begin{aligned}\pi_S &= \int_m \underbrace{(\mathbf{r} - \mathbf{r}_S)}_{\boldsymbol{\rho}} \times \dot{\mathbf{r}} dm = \int_m \boldsymbol{\rho} \times (\dot{\mathbf{r}}_S + \boldsymbol{\omega} \times \boldsymbol{\rho}) dm = \\ &= \underbrace{\int_m \boldsymbol{\rho} dm}_{=0} \times \dot{\mathbf{r}}_S + \int_m \boldsymbol{\rho} \times (\boldsymbol{\omega} \times \boldsymbol{\rho}) dm = \dots = \boldsymbol{\Theta}_S \boldsymbol{\omega}(t)\end{aligned}$$

PERDÜLET A SÚLYPONTRA

Perdület a súlypontra:

$$\begin{aligned}\pi_S &= \int_m \underbrace{(\mathbf{r} - \mathbf{r}_S)}_{\boldsymbol{\rho}} \times \dot{\mathbf{r}} dm = \int_m \boldsymbol{\rho} \times (\dot{\mathbf{r}}_S + \boldsymbol{\omega} \times \boldsymbol{\rho}) dm = \\ &= \underbrace{\int_m \boldsymbol{\rho} dm}_{=0} \times \dot{\mathbf{r}}_S + \int_m \boldsymbol{\rho} \times (\boldsymbol{\omega} \times \boldsymbol{\rho}) dm = \dots = \boldsymbol{\Theta}_S \boldsymbol{\omega}(t)\end{aligned}$$

ahol $\boldsymbol{\Theta}_S(t) = \begin{bmatrix} \Theta_x & -D_{xy} & -D_{xz} \\ -D_{xy} & \Theta_y & -D_{yz} \\ -D_{xz} & -D_{yz} & \Theta_z \end{bmatrix}$ a súlypontra számított

tehetetlenségi nyomatéki mátrix a világ koordináta rendszerben:

$$\Theta_x = \int_m (\rho_y^2 + \rho_z^2) dm$$

$$D_{xy} = \int_m \rho_x \rho_y dm$$

a további értékek hasonlóan.

A tehetetlenségi nyomaték értékei – a szögsebességhez, szöggyorsuláshoz hasonlóan – függenek a koordinátarendszertől. A testhez képest mozgó koordinátarendszerben az értékeik is változnak, ezért azt mindig a test súlypontjához rögzített, célszerűen választott orientációjú koordinátarendszerben adják meg.

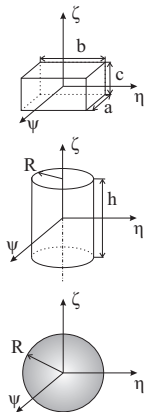
Például egyszerű testek tehetetlenségi nyomatékai a tömegközéppontjukra, a hozzájuk rögzített (ψ, η, ζ) koordináta rendszerben:

$$\text{Téglatest: } \Theta_{\psi} = m \frac{b^2+c^2}{12}, \quad \Theta_{\eta} = m \frac{a^2+c^2}{12}, \quad \Theta_{\zeta} = m \frac{a^2+b^2}{12}$$

$$\text{Henger: } \Theta_{\psi} = \Theta_{\eta} = m \frac{3R^2+h^2}{12}, \quad \Theta_{\zeta} = \frac{mR^2}{2}$$

$$\text{Gömb: } \Theta_{\psi} = \Theta_{\eta} = \Theta_{\zeta} = \frac{2mR^2}{3}$$

A deviációs nyomatékok zérusak: $D_{ij} = 0$.

DEF. TEHETETLENSÉGI FŐIRÁNYOK

Azt a (ψ, η, ζ) koordinátarendszert, amelyben a tehetetlenségi nyomatékok mátrixa Θ_{S0} diagonálmátrix (azaz a deviációs nyomatékok zérusak) főtengely rendszernek, tengelyeit tehetetlenségi főirányoknak nevezzük.

Adott Θ_S tehetetlenségi nyomatéki mátrix esetén:

- sajátvektorai a tehetetlenségi főtengelyek,
- a belőlük képzett $\mathbf{R}$ mátrix az a koordinátarendszer-forgatás, amely a főtengely rendszerbe visz,
- sajátértékei a fő tehetetlenségi nyomatékok.

azaz $\Theta_S = \mathbf{R}\Theta_{S0}\mathbf{R}^{-1}$, ha egy pont koordinátáit (ψ, η, ζ) -ban $\boldsymbol{\rho}$, (x, y, z) -ben $\mathbf{r}$ jelöli: $\mathbf{r} = \mathbf{R}\boldsymbol{\rho}$.

Adott Θ_{S0} tehetetlenségi nyomatéki mátrix esetén, egy vektorral való szorzáshoz

- a vektort írjuk le a főtengely rendszerben,
- végezzük el a mátrix-vektor szorzást,
- az eredményt transzformáljuk vissza,

azaz $\Theta\mathbf{v} = \mathbf{R}(\Theta_0(\mathbf{R}^T\mathbf{v}))$

STEINER-TÉTEL

Tekintsünk egy merev testet, amely több részből áll. Ezek súlypontjait jelölje $\mathbf{r}_i$, tömegeit m_i , tehetetlenségeiket a súlypontjukra (világkoordináta rendszerben) Θ_i .

Ekkor a test tömege: $m = \sum_i m_i$,

súlypontja: $\mathbf{r}_S = \sum_i \mathbf{r}_i m_i / m$,

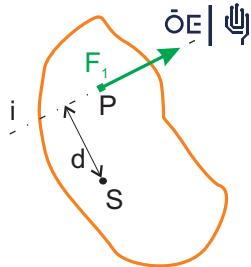
és ezekkel a test súlyponti tehetetlenségi nyomatéka számítható mint:

$$\Theta_S = \sum_i (\Theta_i + (\mathbf{r}_S - \mathbf{r}_i)(\mathbf{r}_S - \mathbf{r}_i)^T m).$$

Merev testre ható erők:

- támadáspont „ P ”
- hatásvonal „ i ”

A forgató hatása függ
a hatásvonal és súlypont távolságától (**erőkar**).

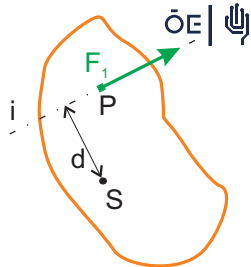
Merev testre ható erők:

- támadáspont „ P ”
- hatásvonal „ i ”

A forgató hatása függ
a hatásvonal és súlypont távolságától (**erőkar**).

Tekintsünk egy merev
testet, amire $\mathbf{F}_i$ erők hatnak r_i támadásponttal

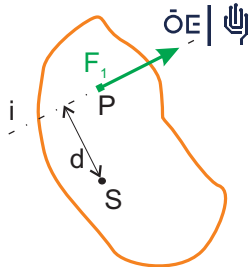
Jelölje tömegét m , súlypontjára számított
tehetetlenségi nyomaték mátrixát Θ_S , szögsebességét ω ,
szöggyorsulását ϵ .

Merev testre ható erők:

- támadáspont „ P ”
- hatásvonal „ i ”

A forgató hatása függ
a hatásvonal és súlypont távolságától (erőkar).

Tekintsünk egy merev
testet, amire $\mathbf{F}_i$ erők hatnak $\mathbf{r}_i$ támadásponttal

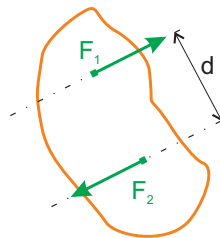
Jelölje tömegét m , súlypontjára számított
tehetetlenségi nyomaték mátrixát Θ_S , szögsebességét ω ,
szöggyorsulását ϵ .

Ekkor a testre ható erők, nyomatékok és a test gyorsulása közötti
kapcsolat:

$$\underbrace{\Theta_S \epsilon + \omega \times \Theta_S \omega}_{\frac{d}{dt} \pi_S} = \underbrace{\sum_i (\mathbf{r}_i - \mathbf{r}_S) \times \mathbf{F}_i}_{\mathbf{M}_S}$$

Erőpár: két erő ($\mathbf{F}_1$ és $\mathbf{F}_2 = -\mathbf{F}_1$) amely

- azonos nagyságú,
- ellentétes irányú,
- más hatásvonalú

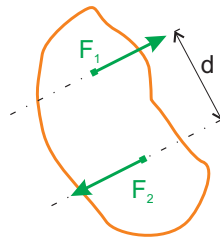

Erőpár: két erő ($\mathbf{F}_1$ és $\mathbf{F}_2 = -\mathbf{F}_1$) amely

- azonos nagyságú,
- ellentétes irányú,
- más hatásvonalú

Nem mozdítja el a súlypontot: $m\ddot{\mathbf{r}} = \mathbf{F}_1 + \mathbf{F}_2 = 0$

Csak forgat: $\dot{\pi}_S = (\mathbf{r}_1 - \mathbf{r}_S) \times \mathbf{F}_1 + (\mathbf{r}_2 - \mathbf{r}_S) \times \mathbf{F}_2 =$
 $(\mathbf{r}_1 - \mathbf{r}_S - \mathbf{r}_2 + \mathbf{r}_S) \times \mathbf{F}_1 = (\mathbf{r}_1 - \mathbf{r}_2) \times \mathbf{F}_1$

Erőpár: két erő ($\mathbf{F}_1$ és $\mathbf{F}_2 = -\mathbf{F}_1$) amely

- azonos nagyságú,
- ellentétes irányú,
- más hatásvonalú

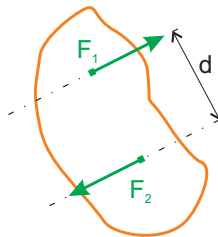
Nem mozdítja el a súlypontot: $m\ddot{\mathbf{r}} = \mathbf{F}_1 + \mathbf{F}_2 = 0$

Csak forgat: $\dot{\pi}_S = (\mathbf{r}_1 - \mathbf{r}_S) \times \mathbf{F}_1 + (\mathbf{r}_2 - \mathbf{r}_S) \times \mathbf{F}_2 =$
 $(\mathbf{r}_1 - \mathbf{r}_S - \mathbf{r}_2 + \mathbf{r}_S) \times \mathbf{F}_1 = (\mathbf{r}_1 - \mathbf{r}_2) \times \mathbf{F}_1$

- **nagysága : csak a hatásvonalak távolságától és az erők nagyságától függ ($F \cdot d$)**
- **iránya: merőleges a hatásvonalak síkjára**

A hatását: nyomatéknek, mértékegysége: [Nm].

Pl. rotációs csuklóban a mozgató nyomaték

DINAMIKA ALAPTÉTELE MEREV TESTRE

Tekintsünk egy merev testet, amire $\mathbf{F}_i$ erők hatnak $\mathbf{r}_i$ támadásponttal és $\mathbf{M}_k$ nyomatékok.

Jelölje tömegét m , súlypontjára számított tehetetlenségi nyomaték mátrixát Θ_S , szögsebességét $\boldsymbol{\omega}$, szöggyorsulását $\boldsymbol{\epsilon}$.

Ekkor testre ható erők, nyomatékok és a test gyorsulása közötti kapcsolat:

$$\underbrace{m \ddot{\mathbf{r}}_S}_{\frac{d}{dt} \mathbf{l}} = \underbrace{\sum_i \mathbf{F}_i}_{\mathbf{F}_e},$$

$$\underbrace{\Theta_S \boldsymbol{\epsilon} + \boldsymbol{\omega} \times \Theta_S \boldsymbol{\omega}}_{\frac{d}{dt} \boldsymbol{\pi}_S} = \underbrace{\sum_i (\mathbf{r}_i - \mathbf{r}_S) \times \mathbf{F}_i + \sum_k \mathbf{M}_k}_{\mathbf{M}_S}.$$

DEF. MOZGÁSI ENERGIA

Egy m tömegű, $\mathbf{v}$ sebességű anyagi pont mozgási energiája: $T = \frac{1}{2}m\mathbf{v}^2$.

Egy m tömegű, Θ_S tehetetlenségi nyomatékú merev test mozgási energiája:

$$T = \frac{1}{2} \int_m \dot{\mathbf{r}}^2 dm = \frac{1}{2} \int_m (\dot{\mathbf{r}}_S + \boldsymbol{\omega} \times \boldsymbol{\rho})^2 dm = \dots = \frac{1}{2} m \dot{\mathbf{r}}_S^2 + \frac{1}{2} \boldsymbol{\omega}^T \Theta_S \boldsymbol{\omega}$$

DEF. F ERŐ TELJESÍTMÉNYE

Egy $\mathbf{v}$ sebességű anyagi pontra ható $\mathbf{F}$ erő teljesítménye a $\mathbf{v}$ sebesség és az $\mathbf{F}$ erő skaláris szorzata: $P = \mathbf{F}^T \cdot \mathbf{v}$.

Merev test esetén az erő és támadáspontja sebességének skaláris szorzata.

TELJESÍTMÉNYTÉTEL

A mozgási energia deriváltja azonos a testre ható erők eredőjének teljesítményével: $\dot{T} = P_e$.

Könnyen belátható: $\dot{T} = m\dot{\mathbf{v}}^T \mathbf{v} = \mathbf{F}_e^T \mathbf{v}$.

DEF. MECHANIKAI MUNKA

Az $\mathbf{F}$ erő munkája a t_0 és t_1 időpontok között a teljesítményének integrálja:

$$W_{01} = \int_{t=t_0}^{t_1} P dt.$$

POTENCIÁLIS ERŐ, POTENCIÁLIS ENERGIA

Azon F erőket, melyek munkája csak a kezdeti és végső pozíciótól függ (és független a bejárt úttól) potenciálisnak nevezünk, mert létezik U potenciál függvény, amelynek gradienseként megadható a függvény: $\mathbf{F} = -\frac{\partial U}{\partial \mathbf{r}}$.

Ekkor a két pont között mozgatva az anyagi pontot az erő munkája a pontok közötti potenciálkülönbség: $W_{01} = U(\mathbf{r}_1) - U(\mathbf{r}_0)$.

Potenciális erők:

- gravitációs tér $F_g = -mge_z \rightarrow U = mgz$ (Ell.: $-\frac{\partial U}{\partial \mathbf{r}} = [0 \ 0 \ -mg]$.)
- lineáris rugó $F_k = k(\mathbf{r}_2 - \mathbf{r}) \rightarrow U = k(\mathbf{r}_2 - \mathbf{r})^2/2$ (Ell.: $-\frac{\partial U}{\partial \mathbf{r}} = k(\mathbf{r}_2 - \mathbf{r})$.)
- elektrosztatikus tér, etc.

Nem-potenciális erők:

- csillapítás
- csúszó súrlódás
- etc.

IDEÁLIS KÉNYSZEREK

A kényszererők teljesítménye zérus, típusai:

- Stacioner geometriai kényszer: megadható mint $f(\mathbf{r}) = 0$ (csap, csukló, köté)l)
- Instacioner geometriai kényszer: függ az időtől is $f(\mathbf{r}, t) = 0$ (változó hosszúságú köté)l)
- Stacioner kinematikai kényszer: megadható mint $f(\dot{\mathbf{r}}, \mathbf{r}) = 0$ (tapadási súrlódás)
- Instacioner kinematikai kényszer: függ az időtől is $f(\dot{\mathbf{r}}, \mathbf{r}, t) = 0$

TÉTEL: MECHANIKAI ENERGIAMEGMRADÁS

Ha egy mechanikai rendszerre csak potenciális erők és ideális kényszerek hatnak, a mechanikai összenergia $\mathcal{E} = U + T$ állandó.

Nemideális kényszerek: pl. csúszási súrlódás.

RENDSZEREK

- **Holonom**, ha csak geometriai kényszerek, egyébként **anholonom**.
- **Szkleronom**, ha csak stacioner kényszerek, egyébként **reonom**.

A továbbiakban csak **holonom**, **szkleronom** rendszerekkel foglalkozunk.

Összetett, több merev kényszerrel összerögzített rendszerek (pl. robotkar) esetén a Newton módszer alkalmazása során a kényszererők száma nagy mértékben megnehezítheti a mozgásegyenletek levezetését, azonban az energia alapú megközelítések mint a másodfajú Lagrange mozgásegyenlet közvetlenül szolgáltatják a diff. egyenletrendszert.

ÁLTALÁNOS KOORDINÁTÁK

Tekintsünk egy mechanikai rendszert, és válasszunk N skalár koordinátát $(q_1, \dots, q_N)$, amellyel leírható minden anyagi pont aktuális helyzete:

$$\mathbf{r}_1 = f_1(q_1, \dots, q_N),$$

$$\vdots$$

$$\mathbf{r}_M = f_M(q_1, \dots, q_N),$$

és ezeket használva nincs szükség kényszerekre tetszőleges q_n értékek esetén kielégítik a kényszereket. (Lehetnek Descartes koordináták, szögek, stb.)

Többféleképpen felvehető, megfelelő választással egyszerűsíthető a levezetés a későbbiekben - csak hosszú gyakorlat után.

Ekkor ezekkel megadható a rendszer potenciális energiája $U = U(q_1, \dots, q_N)$.

Az anyagi pontok sebessége megadható, mint

$$\begin{aligned} \dot{\mathbf{r}}_1 &= \sum_{n=1}^N \left. \frac{\partial f_1}{\partial \mathbf{q}_n} \right|_{\mathbf{q}} \dot{q}_n \\ &\vdots \\ \dot{\mathbf{r}}_M &= \sum_{n=1}^N \left. \frac{\partial f_M}{\partial \mathbf{q}_n} \right|_{\mathbf{q}} \dot{q}_n, \end{aligned}$$

így a rendszer mozgási energiája is kifejezhető az általános koordinátákkal és deriváltjukkal $T = T(\dot{q}_1, \dots, \dot{q}_N, q_1, \dots, q_N)$.

Valamint azon erők teljesítménye, amelyek nem kényszererők vagy potenciális erők is felírhatóak az általános koordinátákkal:

$$P^* = \sum_{k=1}^K \mathbf{F}_k^T \dot{\mathbf{r}}_k = P^*(\dot{q}_1, \dots, \dot{q}_N, q_1, \dots, q_N),$$

PÉLDA: INVERZ INGÁ

Tekintsük a képen látható kocsit a hozzá rögzített az ingával.

Csak síkmozgásokat

figyelembe véve a testeknek 3-3 szabadságfoka lenne (x , y irányú mozgás, z körüli elfordulás).

A kiskocsi nem mozoghat y irányba és nem fordulhat el az aljzat és a gravitációval való kölcsönhatása miatt. A rudat tartó csap további 2 szabadságfokot vesz el: az x, y irányú elmozdulásokat kényszeríti össze. Így összesen 4 kényszer hat a rendszerre, így az csak 2 szabadságfokú.

Válasszunk 2 általános koordinátát:

- x a kiskocsi súlypontjának helyét és
- φ a rúd vízszintessel bezárt szögét.

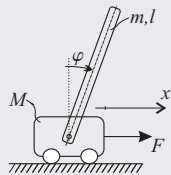
Ezekkel minden megengedett pozíció leírható. Például a testek súlypontjai:

$$\mathbf{r}_1 = [x \quad 0 \quad 0]^T, \quad \mathbf{r}_2 = [x + l/2 \sin \varphi \quad l/2 \cos \varphi \quad 0]^T,$$

A súlypontok sebessége:

$$\dot{\mathbf{r}}_1 = [\dot{x} \quad 0 \quad 0]^T, \quad \dot{\mathbf{r}}_2 = [\dot{x} + \dot{\varphi} l/2 \cos \varphi \quad -\dot{\varphi} l/2 \sin \varphi \quad 0]^T.$$

és a rúd szögsebessége: $\boldsymbol{\omega} = [0 \quad 0 \quad -\dot{\varphi}]^T$

PÉLDA: INVERZ INGA (FOLYTATÁS)

A kocsi mozgási energiája: $T_1 = M\dot{x}^2/2$.

A rúd mozgási energiája: $T_2 = m((\dot{x}^2 + \frac{\dot{\varphi}^2 l^2}{2} \cos^2 \varphi) + (\frac{\dot{\varphi}^2 l^2}{2} \sin^2 \varphi))/2 + \Theta_z \dot{\varphi}^2/2$

Elhanyagolva a rúd sugarát $\Theta_z = ml^2/12$, így

$$T_2 = m(\dot{x}^2 + \dot{\varphi}^2 l^2/3 + \dot{x}\dot{\varphi} l \cos \varphi)/2$$

Ezzel a mozgási energia: $T = T_1 + T_2 = \dot{x}^2 \frac{m+M}{2} + \dot{\varphi}^2 \frac{ml^2}{6} + \dot{x}\dot{\varphi} \frac{ml \cos \varphi}{2}$

Potenciális energia (a rúd súlypontjának helyzetéből): $U = mg \frac{l}{2} \cos \varphi$.

Az F erő teljesítménye: $P^* = \dot{x}F$

MÁSODFAJÚ-LAGRANGE MOZGÁSEGYENLET

Holonom mechanikai rendszerek (csak geometriai kényszerek) esetén, megfelelően választott $(q_1, \dots, q_N)$ általános koordinátákkal leírt rendszer N mozgásegyenlete megadható mint

$$\frac{d}{dt} \frac{\partial T}{\partial \dot{q}_n} - \frac{\partial T}{\partial q_n} = Q_n^* - \frac{\partial U}{\partial q_n} \quad (n = 1..N)$$

ahol T a rendszer mozgási energiája és U a potenciális energiája és $Q_n^* = \frac{\partial P^*}{\partial \dot{q}_n}$ az egyéb erők teljesítményéből származtatott általános erő.

PÉLDA: IVERZ INGA (FOLYTATÁS)

Mozgásegyenlet az x általános koordinátához

Végezzük el a szükséges deriválásokat:

$$\frac{\partial T}{\partial \dot{x}} = \dot{x}(m + M) + \dot{\varphi} \frac{ml \cos \varphi}{2}$$

$$\frac{d}{dt} \frac{\partial T}{\partial \dot{x}} = \ddot{x}(m + M) + \ddot{\varphi} \frac{ml \cos \varphi}{2} - \dot{\varphi}^2 \frac{ml \sin \varphi}{2}$$

$$\frac{\partial T}{\partial x} = 0, \quad \frac{\partial U}{\partial x} = 0, \quad \frac{\partial P^*}{\partial x} = F$$

Behelyettesítve: $\ddot{x}(m + M) + \ddot{\varphi} \frac{ml \cos \varphi}{2} - \dot{\varphi}^2 \frac{ml \sin \varphi}{2} = F$

Mozgásegyenlet az φ általános koordinátához

Végezzük el a szükséges deriválásokat:

$$\frac{\partial T}{\partial \dot{\varphi}} = \dot{\varphi} \frac{ml^2}{3} + \dot{x} \frac{ml \cos \varphi}{2}$$

$$\frac{d}{dt} \frac{\partial T}{\partial \dot{\varphi}} = \ddot{\varphi} \frac{ml^2}{3} + \ddot{x} \frac{ml \cos \varphi}{2} - \dot{x} \dot{\varphi} \frac{ml \sin \varphi}{2}$$

$$\frac{\partial T}{\partial \varphi} = -\dot{x} \dot{\varphi} \frac{ml \sin \varphi}{2}, \quad \frac{\partial U}{\partial \varphi} = -mg \frac{l}{2} \sin \varphi, \quad \frac{\partial P^*}{\partial \varphi} = 0$$

Behelyettesítve: $\ddot{\varphi} \frac{ml^2}{3} + \ddot{x} \frac{ml \cos \varphi}{2} = mg \frac{l}{2} \sin \varphi.$

Vektoros alakban:
$$\begin{bmatrix} m + M & \frac{ml \cos \varphi}{2} \\ \frac{ml \cos \varphi}{2} & \frac{ml^2}{3} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \ddot{x} \\ \ddot{\varphi} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} -\dot{\varphi}^2 \frac{ml \sin \varphi}{2} \\ -mg \frac{l}{2} \sin \varphi \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 \\ 0 \end{bmatrix} F$$

Röviden: $\mathbf{M}(\mathbf{q})\ddot{\mathbf{q}} + \mathbf{f}(\mathbf{q}, \dot{\mathbf{q}}) = \mathbf{G}(\mathbf{q})\mathbf{u}$

IMPLEMENTÁCIÓ PÉLDA

Írjunk MATLAB függvényt, ami az aktuális $(\varphi, \dot{\varphi}, x, \dot{x}, F)$ értékek és (m, M, l) alapján meghatározza a $\ddot{\varphi}, \ddot{x}$ gyorsulásokat:

```
function [ddx,ddphi] = InvPend(phi,dphi,x,dx,F)
    g = 9.81; M = 1; m = 0.1; l = 0.4;
    M_ = [m+M, m*l*cos(phi)/2;...
          m*l*cos(phi)/2, m*l*l/3];
    f = [F + dphi*dphi*m*l*sin(phi)/2;...
          m*g*l/2*sin(phi)];
    acc = M_ \ f;
    ddx = acc(1);
    ddphi = acc(2);
end
```

Számítsuk ki, hogy egyensúlyi állapotban konstans erő hat a rendszerre:

```
phi=0; dphi=0; x=10; dx=1; F=10;
[ddx,ddphi] = InvPend(phi,dphi,x,dx,F)
```

Az eredmény $\ddot{x} = 9.7561[m/s^2]$, $\ddot{\varphi} = -36.5854[rad/s^2]$, ami megfelel a hétköznapi tapasztalatoknak: a kiskocsi előre indul, az inga hátra lendül.

A kapott mozgásegyenletek mindig átírhatóak vektoros alakba:

$$\mathbf{M}(\mathbf{q})\ddot{\mathbf{q}} + \mathbf{f}(\mathbf{q}, \dot{\mathbf{q}}) = \mathbf{G}(\mathbf{q})\mathbf{u}, \text{ ahol}$$

- $\mathbf{M}(\mathbf{q})$ a tehetlenségi mátrix (szimmetrikus, sajátértékei pozitívak),
- $\mathbf{f}(\mathbf{q}, \dot{\mathbf{q}})$ a rendszer dinamikáját írja le,
- $\mathbf{u}$ külső hatások (bemenetek, zavarások) vektora,
- $\mathbf{G}(\mathbf{q})$ a külső hatások együtthatói,

A gyorsulások számíthatóak, mint $\ddot{\mathbf{q}} = -\mathbf{M}^{-1}(\mathbf{q}) (\mathbf{f}(\mathbf{q}, \dot{\mathbf{q}}) + \mathbf{G}(\mathbf{q})\mathbf{u})$

MEGJEGYZÉS

Bár az eljárás számításigényesnek tűnhet, a levezetés jóval egyszerűbb a Newton-módszer alkalmazásánál: az általános koordináták bevezetésétől, az energiák és az általános teljesítmény felírásától már automatikusan származtathatóak a mozgásegyenletek.

A deriválások, behelyettesítések a legtöbb szimbolikus matematikai programcsomagban (pl.: Wolfram Mathematica) elvégezhetőek.

▶ TOVÁBBI INFORMÁCIÓ

IPARI ROBOTKAR

Robotkar esetén a csuklókoordináták rendszerint jó általános koordináták.

- 1 A Denavit-Hartenberg alakból könnyen megadható paraméteresen az egyes szegmensek közötti transzformáció, valamint az egyes szegmensek súlypontjának helyzete és az endeffektor helyzete.
- 2 A szegmensek szögsebességei a csuklósebességekből, a szegmensek súlypontjainak sebessége deriválással megadható.
- 3 Ezekkel a szegmensek potenciális és mozgási energiája megadható.
- 4 Továbbá a csuklóokban a motor nyomatékai és az endeffektorra ható erők, nyomatékok általános teljesítménye is megadható.

Ezekből a másodfajú Lagrange-mozgásegyenlet közvetlenül szolgáltatja a csuklókoordináták gyorsulásait.

MEGJEGYZÉS

Ezzel szemben felírva a Newtoni mozgásegyenleteket, 6-szor annyi egyenletet kapunk, amelyek $\frac{5}{6}$ -a csak a kényszererők és nyomatékok kifejezésével és behelyettesítésével tűnik el.

SIMONYI KÁROLY: A FIZIKA KULTÚRTÖRTÉNETE

Simonyi Károly, A fizika kultúrtörténete: a kezdetektől a huszadik század végéig. Budapest: Akadémiai Kiadó., 2011.

Köszönöm a figyelmet!

A Robottechnika
Alapjai

Robotstruktúrák
és
Robotválasztás

2020.09.16-23.

Kinematikai lánc

Mozgáskelii kényszerkapcsolatban álló merev testekből felépített mozgó szerkezet = Mechanizmus

Az összekapcsolt tagok láncot alkotnak. = kinematikai lánc

Nyílt vs. Zárt
Soros vs. párhuzamos

A robotfarot ättaliden
Soros, nyilt fin. läncot

De
vannat pärharomas
Robotot is pl.

Stuart plattform
Delta robot

Soros:

- Minden tagnak pontosan egy öse van.

Mjlt:

- Nincsen benne hurok
- Minden csatlótetszőlegesen helyzetbe állítható

A robotot elemi csuklókból
építkeznek

- ÜN. 5. osztályú kénszer

- Rotációs

- Transzlációs

Csukló = joint

New wrist!

Rotációs csukló =

Revolute joint

Rotational joint

Transzlációs csukló =

Translational joint, Linear joint

Prismatic joint

kar tagok, vagy kar elemek

Link (ez magyarul is jó)

Bazis → Base

Az a Link, ami rögzítve van a környezethez

Szerszám → Tool

Munkavégző berendezés

- csavarhúzó
- megfogó
- hegyenti pita

(Ez nem jön a robottal)

Végperem : Flange

Szabványos kialakítású
illesztő felület, amire a
Tool felszerelhető

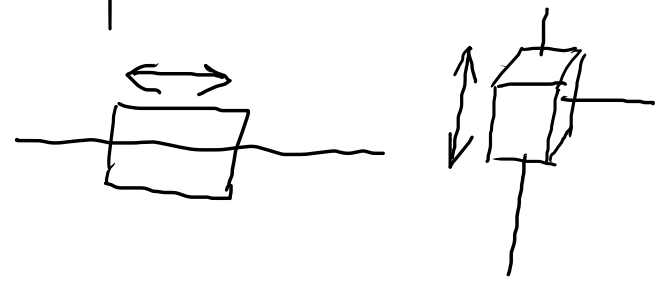
Jelölések

Rotáció:

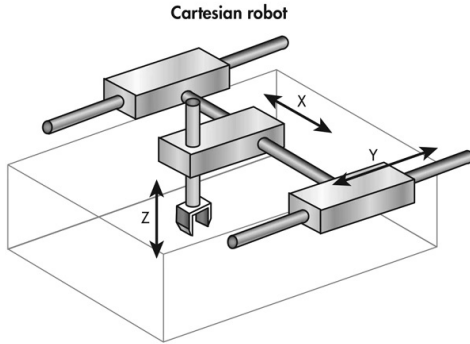
R

Transzláció:

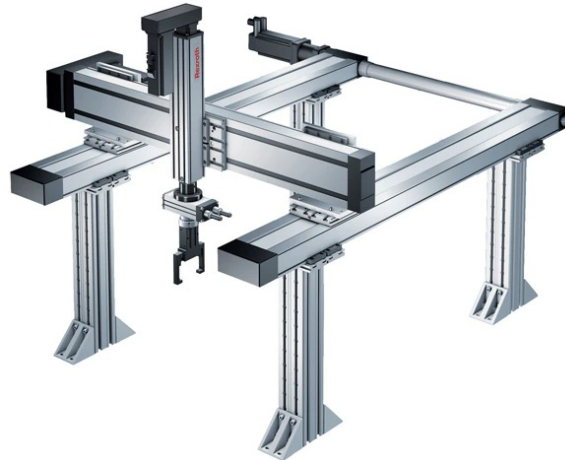

T

Descartes Robot, Lineáris robot Ceartesian Robot

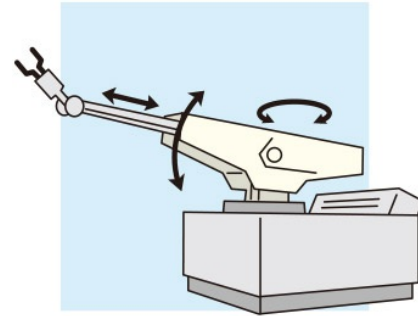
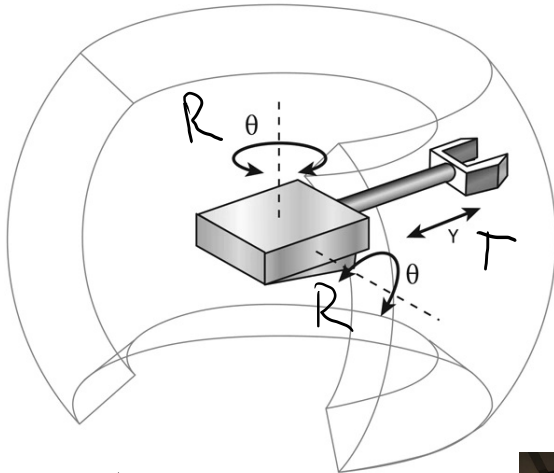

Csuklékeplet:
TTT (R)

Gömb koordinátás robot, polar robot, spherical robot

Polar robot

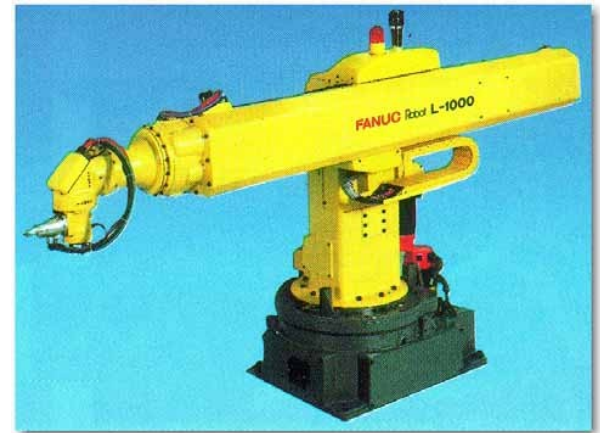
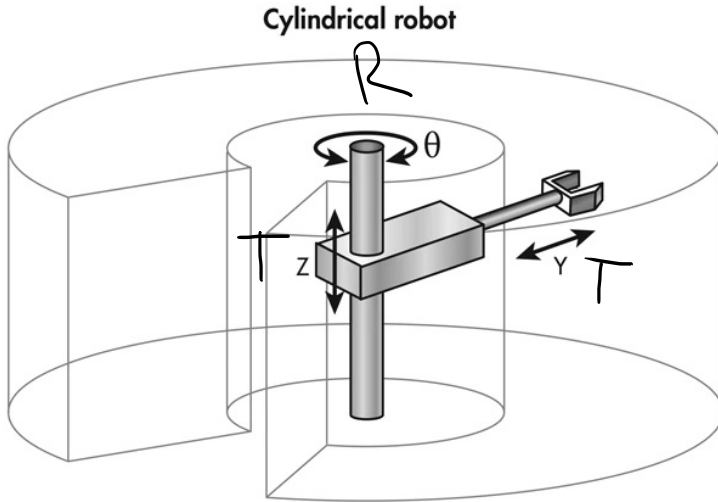

Csuklóképlet:
 $RRT(RRR)$

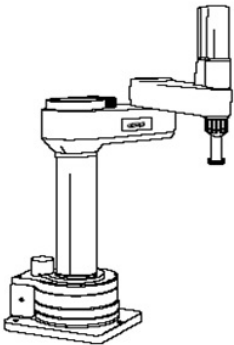
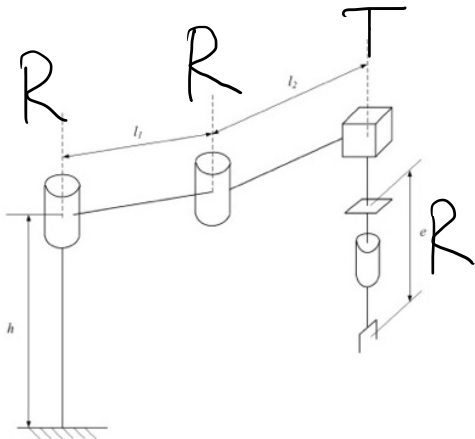

Henger koordinátás robot, Cylindrical robot

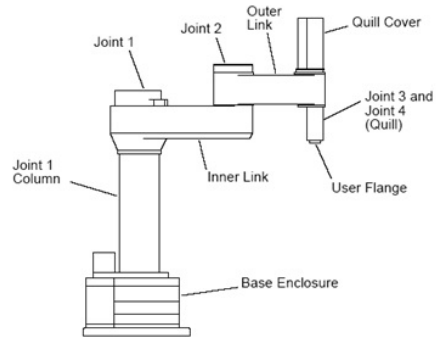

Csuklópálya:
RTT (RRR)

SCARA = Selective Compliance Articulated Robot Arm

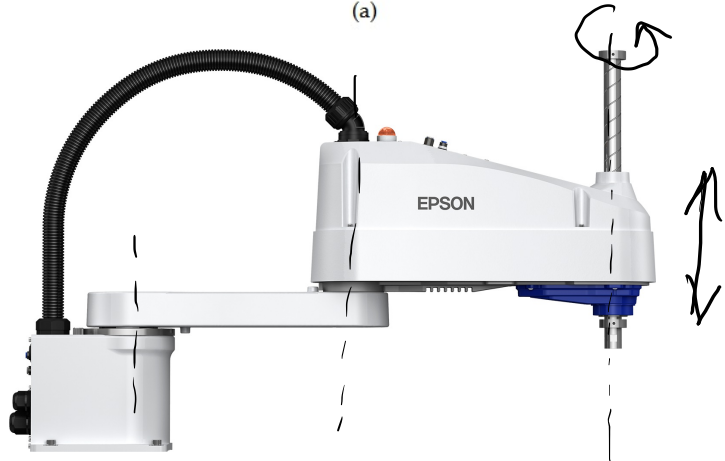
(a)

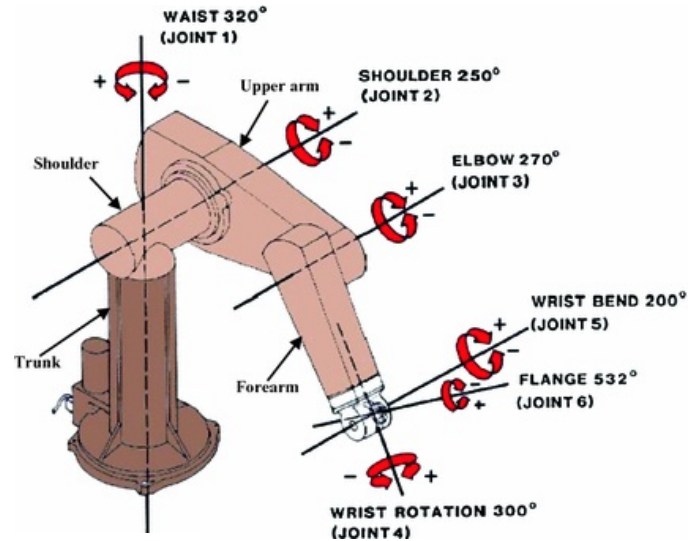
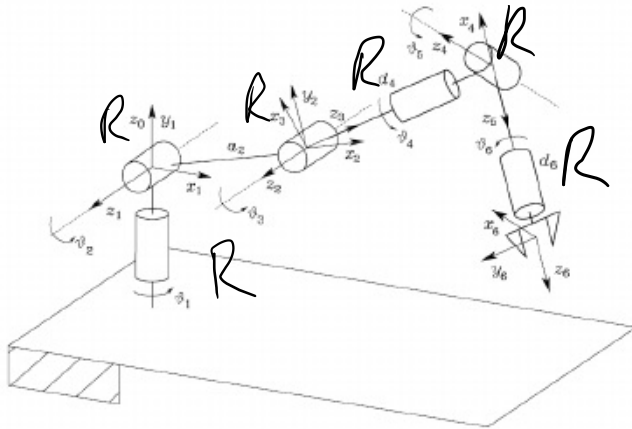
(b)

Csuklókeplet:

RRTR
 $\overset{\vee}{R} \overset{\circ}{R} R T$

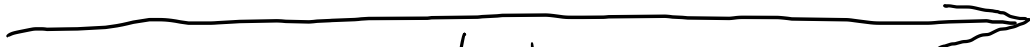
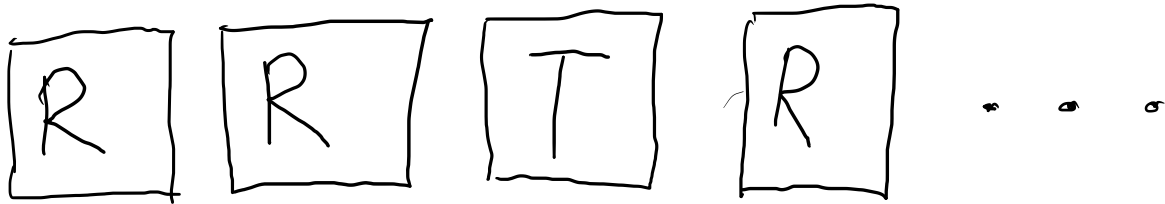
Antropomorf robotkar, (Humanoid robotkar)

Csuklőkeplet:
RRR RRR

Csu klökeplet:

Bázis
Rögzített
kartag

kinematikai
lánc

TCP
Tool Center
Point

Robot választás egy
adott feladatra

- ~ Gazdaságosság / TCO
Total Cost of
Ownership
- ~ Mozgásképeség
- ~ Sebesség / Termelékenység
- ~ Munkatér mérete / alakja
- ~ Teherbírás / Payload
- ~ Egyéb tulajdonságok / extra funkciók

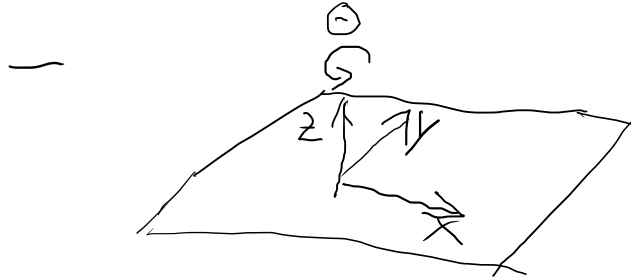
Robot alkalmazásának elemzése a mozgásképeség szempontjából

- Robot Dof
- Feladat tér Dof
- Relatív redundancia
- Abszolút redundancia
- Vizsgálandó kérdések:
  - Hány tengelyű mozgás szükséges a feladat elvégzéséhez?
  - Melyik a feladat irányai transzláció/rotáció?
  - Melyik a legegyszerűbb robot konstrukció, ami alkalmas?

Példák:

- PCB beültetés

- 4 DoF : $x, y, z, \odot$

- Robot:

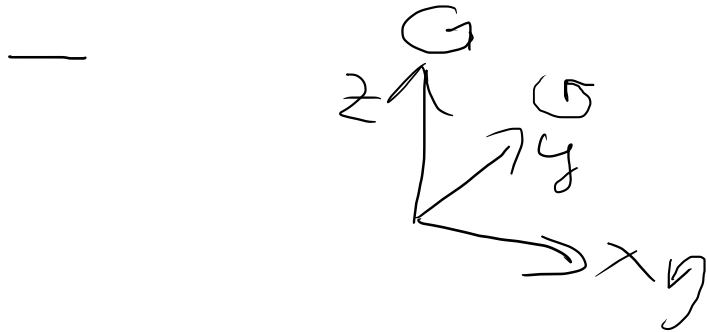
- Cartesian Robot + forgató

- SCARA

- Delta

Karosszéria festés

– Min. 6 DoF, x, y, z , Roll, Pitch, Yaw

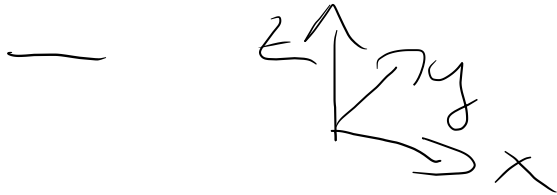
– Antropomorph robotkar
6, vagy 7 DoF

Karton dobozok palettázása

- Használó a PCB-hez

x, y, z, ω

- Cartesian Robot (Portal)

- 4 DoF palettázó robot

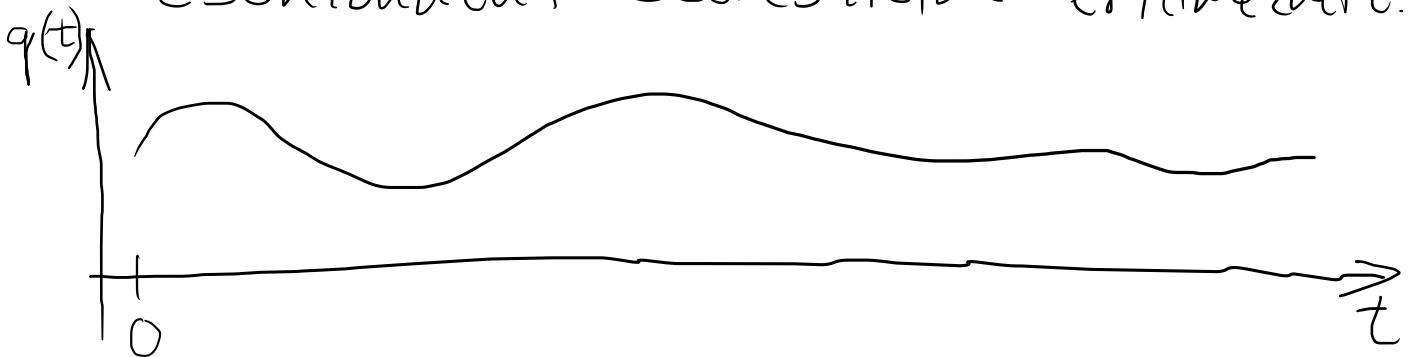
Szerelőgépek klaszorgálása

- Többféle elrendezés létezője

egyszerű	átlagos	trükkös
3 DoF	4-6 DoF	7 DoF
Cartesian Robot (Portal)	Antropomorph kar	Redundáns Antropomorph kar

Rugó, Tömeg, Csillapítás mechanikai rendszer vizsgálata

- A robot valamilyen előirt mozgást végez
- A Hálózat a előirt mozgás csuklóként szétcsoatolva értelmezhető:

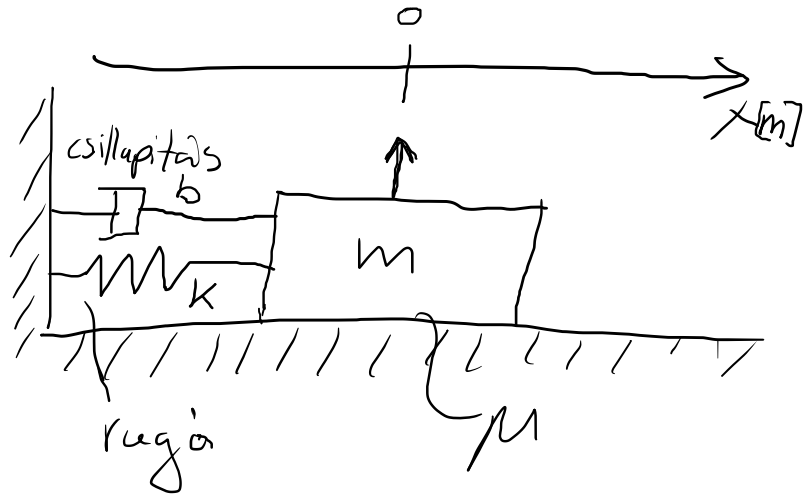

A robot csukló mechanikai modellje

Rotációs

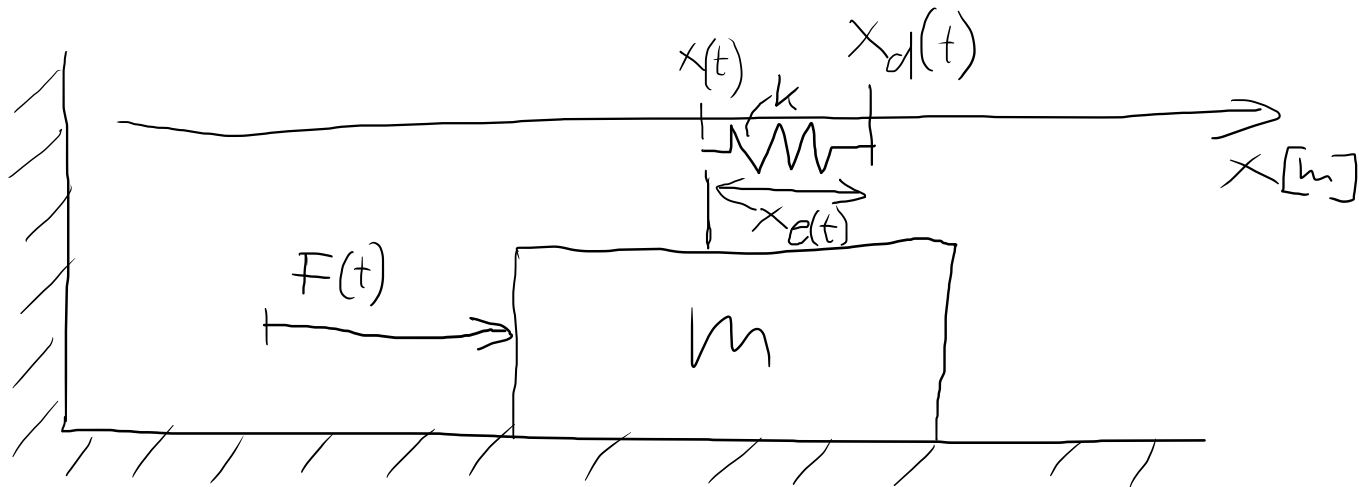

Transzlációs

$m \rightarrow J$: tehetetlenségi nyomaték $[\text{kgm}^2]$
 k_t : torziós merevség $[\frac{\text{Nm}}{\text{rad}}]$
 b_t : torziós csillapítás $[\frac{\text{Nm s}}{\text{rad}}]$

m : tömeg $[\text{kg}]$
 k : merevség $[\text{N/m}]$
 b : csillapítás $[\frac{\text{Ns}}{\text{m}}]$

Cél: $F(t)$ -t úgy irányítani, hogy
 $x_e(t) \rightarrow 0$

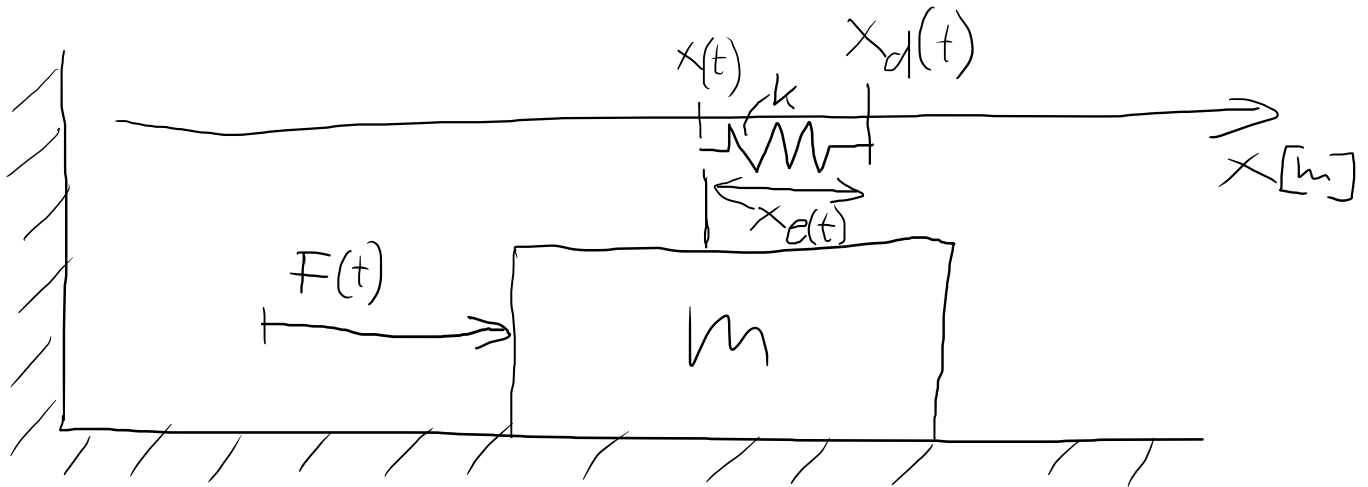
1. Arányos beavatkozás

$$F(t) = x_e(t) \cdot k \quad [m] \cdot \left[\frac{N}{m} \right] = [N]$$

→ Oscilláció

Potenciális $\leftrightarrow$ kinetikus

$$\frac{1}{2} k x^2 \quad \leftrightarrow \quad \frac{1}{2} m \cdot \dot{x}^2$$

Cél: $F(t)$ -t úgy irányítani, hogy
 $x_e(t) \rightarrow 0$

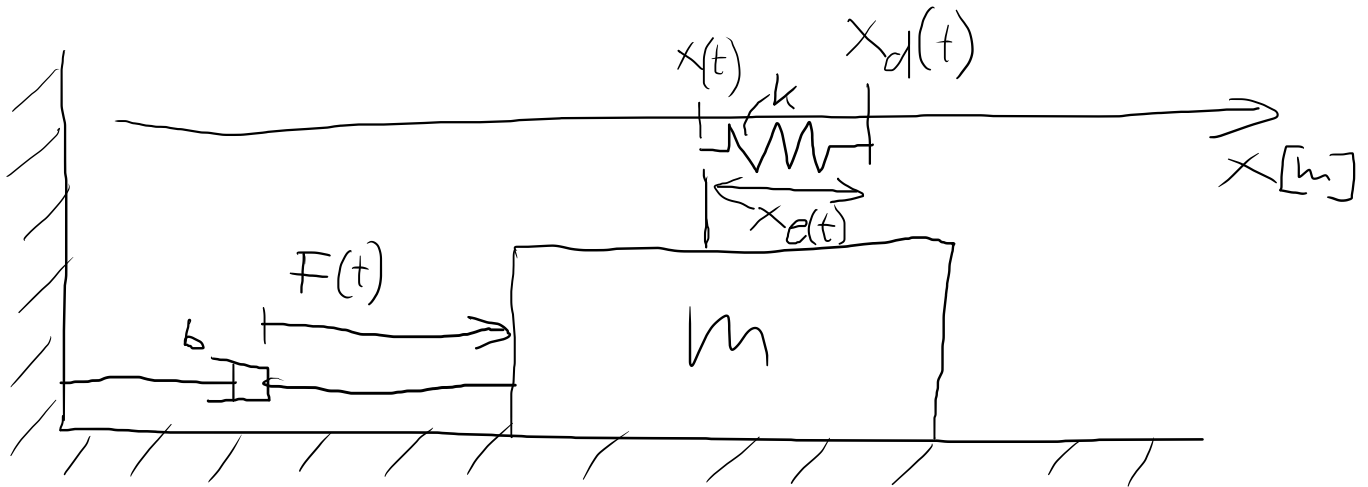
1. Arányos beavatkozás

$$F_k(t) = x_e(t) \cdot k \quad [m] \cdot \left[\frac{N}{m} \right] = [N]$$

→ Oscilláció

Potenciális $\leftrightarrow$ kinetikus

$$\frac{1}{2} k x^2 \quad \leftrightarrow \quad \frac{1}{2} m \cdot \dot{x}^2$$

Cél: $F(t)$ -t úgy irányítani, hogy
 $x_e(t) \rightarrow 0$

2. Differenciális hatás

$$F_b(t) = -b \cdot \dot{x}_e(t) \quad \left[\frac{Ns}{m} \right] \cdot \left[\frac{m}{s} \right] = [N]$$

Gyakorlati példa:

Lengőasztó

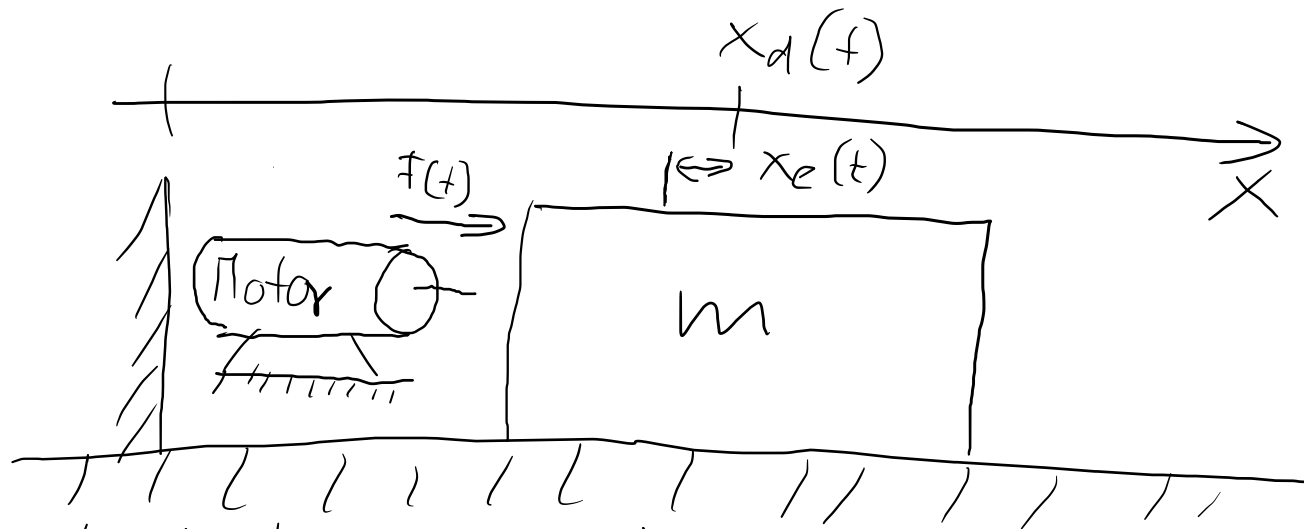

$$U_d = 0 = \text{állandó}$$

- Ne legyen lengés
- Finoman csukódjon
- Ne legyen túl lassú

Gyakorlati megvalósítás a robotok esetében

Feladat: $x_e(t) \rightarrow 0$
 $t \rightarrow \infty$

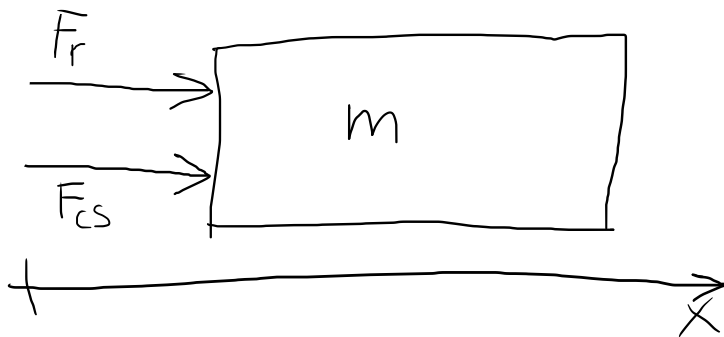
- gyors
- pontos
- stabil

$x_e(t)$ -t mérjük
 $F(t)$ -t számítjuk
A motort ehhez megfelelően vez.

Mechanikai modell

Szabad test ábra

Mozgásegyenlet
Newton II. alapján

$$\sum F = m \cdot \ddot{x}$$

$$F_r + F_{cs} = m \cdot \ddot{x}$$

Mozgásegyenlet folyt.

$$F_r + F_{cs} = m \ddot{x}$$

$$k \cdot x + b \cdot \dot{x} = m \cdot \ddot{x}$$

$$m \ddot{x} + b \cdot \dot{x} + kx = 0$$

$$\ddot{x} + \frac{b}{m} \dot{x} + \frac{k}{m} x = 0$$

Csillapított
szabad lengés
mozgásegyenlete

EOM = Equation of Motion

$$\ddot{X} + \frac{b}{m} \dot{X} + \frac{k}{m} X = 0$$

- homogén
- lineáris
- másodrendű
- állandó együtthatós
- közönséges

differenciálegyenlet

A mozgásegyenlet megoldása

$$\ddot{X} + \frac{b}{m} \dot{X} + \frac{k}{m} X = 0$$

Célszerű helyettesítéssel:

$$\ddot{X} + 2D\alpha \dot{X} + \alpha^2 X = 0$$

ahol „rad

$\alpha \left[\frac{1}{s} \right]$ A csillapítatlan rendszer saját dörfrekvenciája

$$\alpha = \sqrt{\frac{k}{m}}$$

$D [1]$ Relatív csillapítási tényező

$$D = \frac{b}{2m\alpha}$$

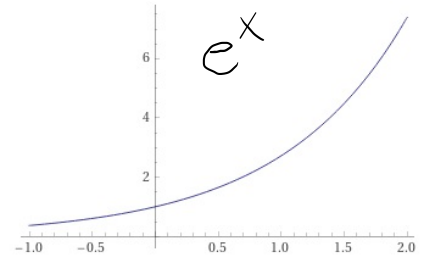
$$\left[\frac{\frac{Ns}{m}}{kg \frac{1}{s}} \right] = \left[\frac{kg m \frac{1}{s^2} \cdot \frac{s}{m}}{\frac{kg}{s}} \right] \stackrel{=1}{=}$$

Megoldás exponenciális próbafüggvénygel

$$x(t) = A \cdot e^{\lambda t} \quad A, \lambda \in \mathbb{C}$$

$$\dot{x}(t) = \lambda A \cdot e^{\lambda t}$$

$$\ddot{x}(t) = \lambda^2 A \cdot e^{\lambda t}$$

behelyettesítve:

$$\underbrace{(\lambda^2 + 2D\alpha\lambda + \alpha^2)}_{=0} \underbrace{Ae^{\lambda t}}_{\neq 0} = 0$$

karaktisztikus egyenlet

karakterisztikus gyökök

$$\lambda^2 + 2D\alpha\lambda + \alpha^2 = 0$$

$$\lambda_{1,2} = -D\alpha \pm \alpha \sqrt{D^2 - 1}$$

Három fontos eset

1. $0 \leq D < 1$ $\rightarrow \lambda_{1,2} = -D\alpha \pm i\gamma \in \mathbb{C}$
 $\gamma = \alpha \sqrt{1 - D^2} \left[\frac{1''}{s} \right]^{\text{rad}}$
a csillapított rendszert
saját körfrekvenciája

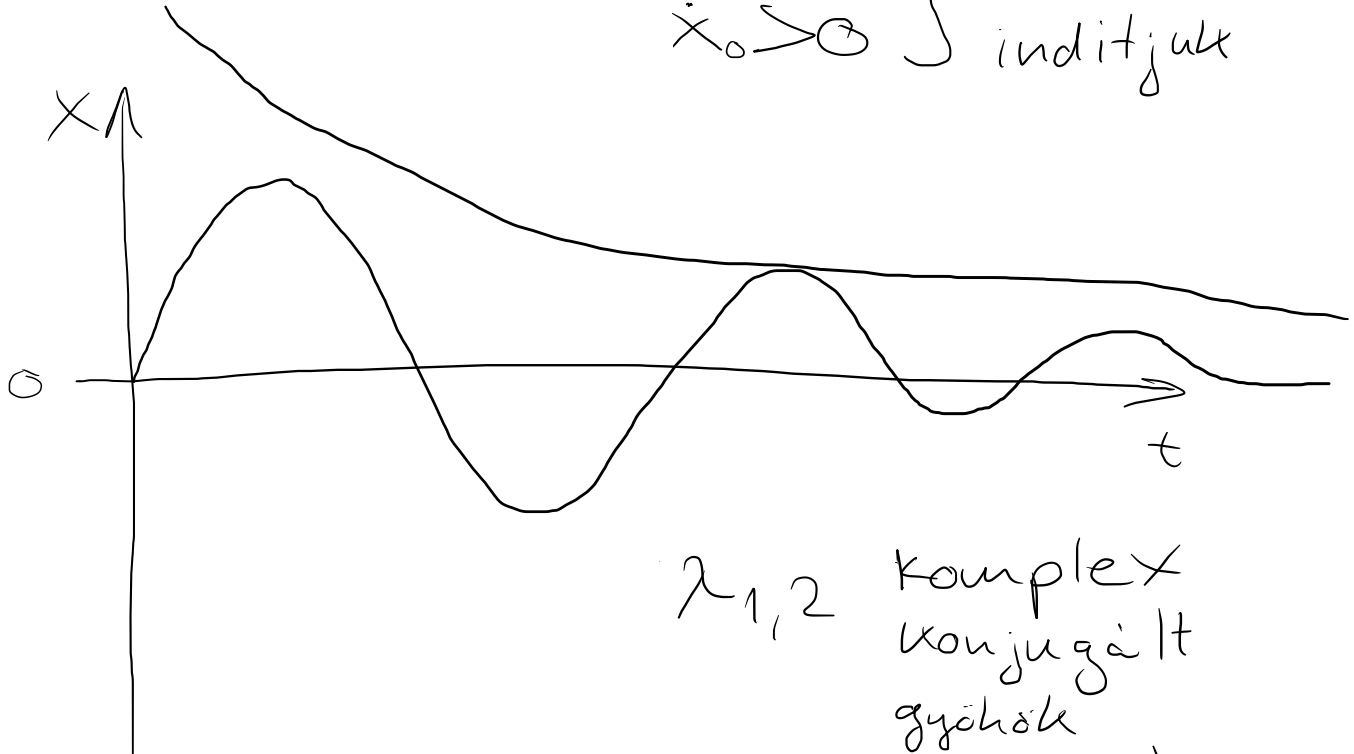
$$x(t) = A_1 e^{\lambda_1 t} + A_2 e^{\lambda_2 t} =$$

$$= C_1 e^{-D\alpha t} \cos(\gamma t) + C_2 e^{-D\alpha t} \sin(\gamma t), \text{ ahol}$$

$$C_1 \text{ és } C_2 \quad \left. \begin{array}{l} x(0) = X_0 \\ \dot{x}(0) = U_0 \end{array} \right\} \begin{array}{l} \text{kezdeti} \\ \text{feltételből adódnak} \end{array}$$

$$0 \leq D \leq 1$$

$x_0 = 0$
 $\dot{x}_0 > 0$ } ütközéssel
                  } indított

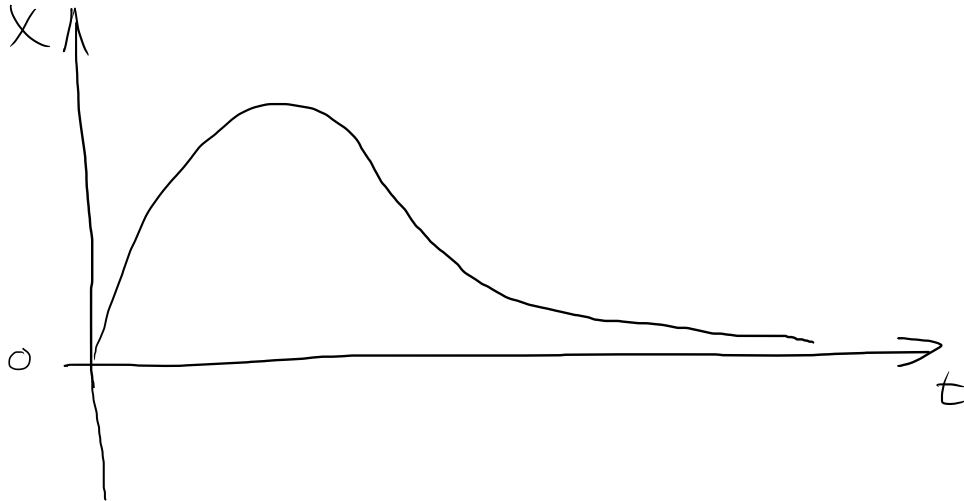
$\lambda_{1,2}$ komplex
konjugált
gyökök
(pólusok)

② $D = 1$ kritikus csillapítás

$$\lambda_{1,2} = -d$$

általános megoldás $x(t) = (c_1 + c_2 t) \cdot e^{-\alpha t}$

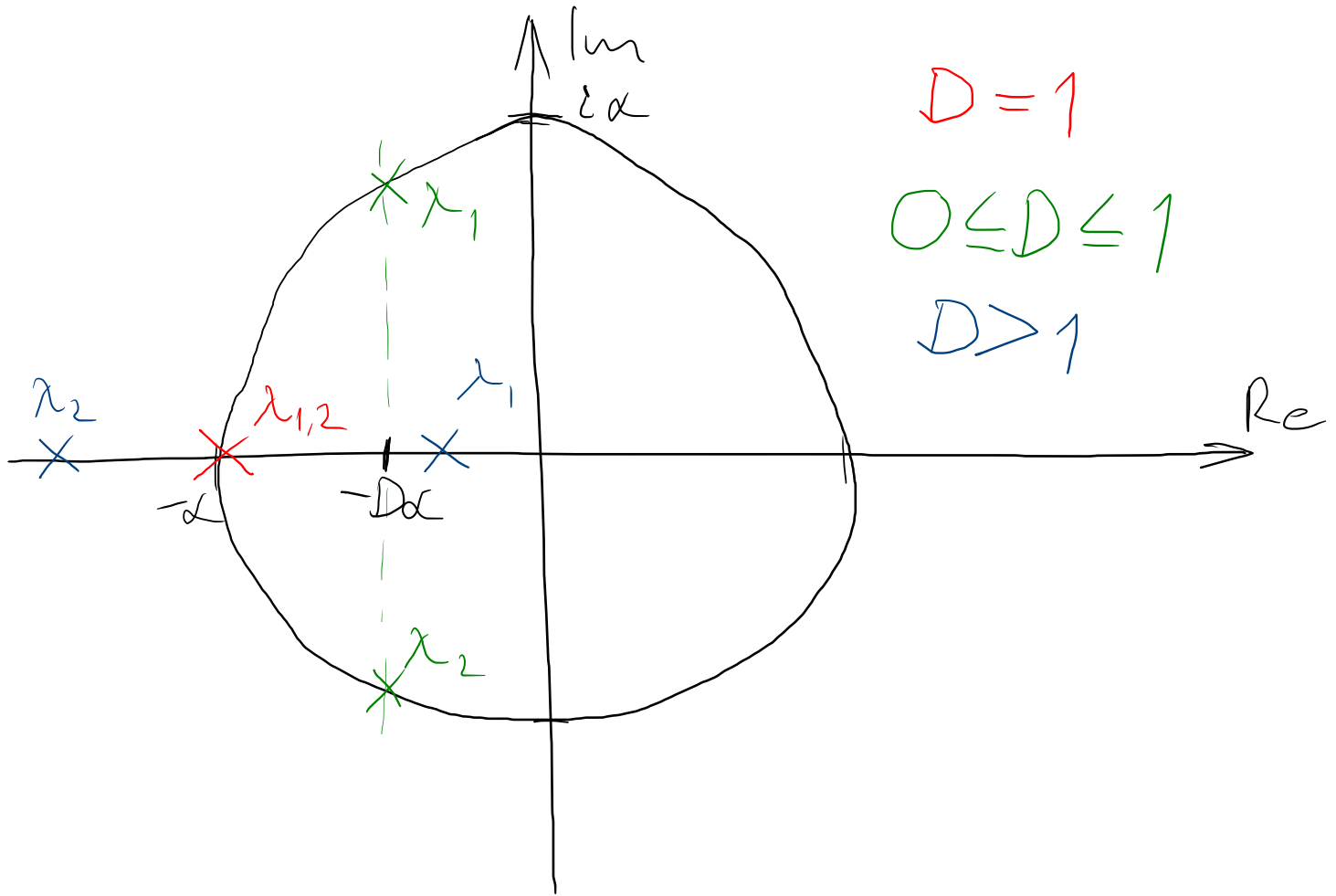
③

$D > 1$ túlcillapított
rendszer

$\lambda_{1,2} \in \mathbb{R}$ valós gyökök

$$x(t) = A_1 \cdot e^{(-D + d\sqrt{D^2 - 1})t} + A_2 \cdot e^{(-D - d\sqrt{D^2 - 1})t}$$

$$D=1$$

$$0 \leq D \leq 1$$

$$D > 1$$

Prüfai jult ki!

<https://www.geogebra.org/m/sAAwEXgy>

https://www.math.ksu.edu/~albin/apps/mass_spring.html

<https://www.myphysicslab.com/springs/single-spring-en.html>

MATLAB live example:

<https://www.mathworks.com/help/symbolic/physics-damped-harmonic-oscillator.html>

MATLAB @ OE:

<https://www.mathworks.com/academia/tah-portal/obudai-egyetem-31149249.html>

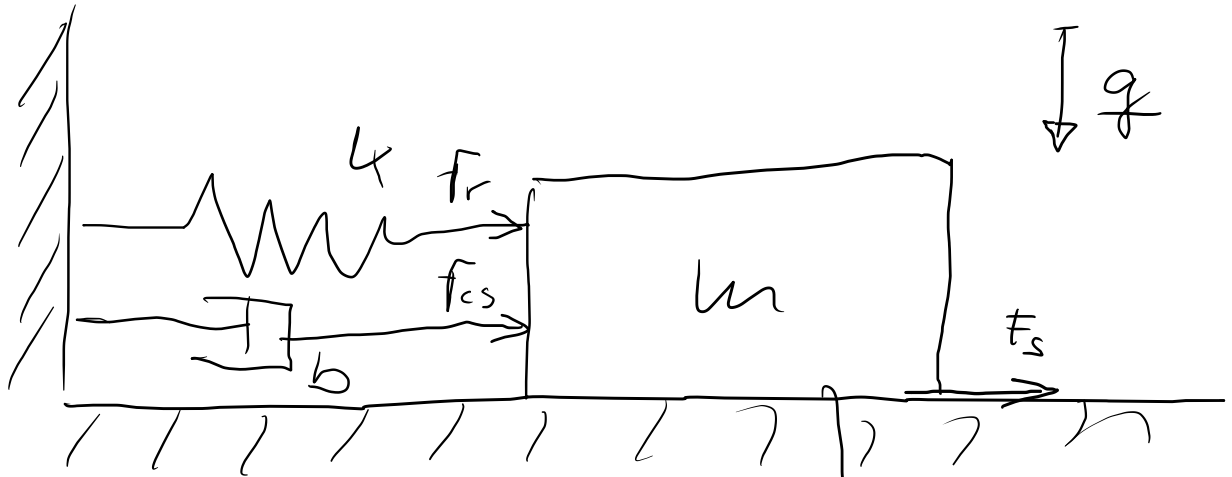
Eddig lényegében a PD szabályát
vizsgáltuk.

Mi ezzel a baj?

gyors?	Igen
stabil?	Igen
pontos?	Nem

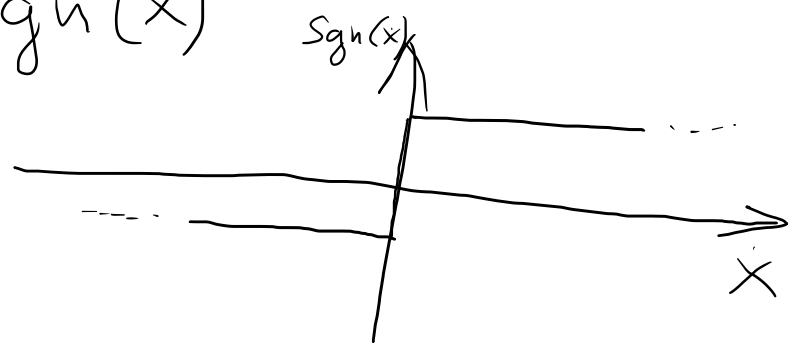
Digit. eset
nem engine
easy

→ sűrűdés

$\mu \neq 0$

$$F_s = -\mu \cdot m \cdot g \cdot \text{sgn}(x)$$

Következtetés:

Ha van szűrés sűrűsítés, akkor
bármilyen nagy P mellett
(k mellett)
is lesz maradék hiba!

Megoldás: Integráló hatás

$$F_I(t) = \int_0^t x_e(t) dt \cdot I \quad [N] = \left[\frac{Vms}{ms} \right]$$

$[ms] \quad \left[\frac{N}{ms} \right]$

A szabályozási törvény összefoglalva:

$$F(t) = \underbrace{P \cdot x_e(t)}_{k \cdot x} + \underbrace{D \cdot \dot{x}_e(t)}_{b \cdot \dot{x}} + I \cdot \int_0^t x_e(t) dt$$

A Robottechnika Alapjai

Robotcsatló technikai
megvalósítása

„Építőelemek”

Mi kell egy aktív csatló megvalósításához?

- Aktuátor (motor)
- Irányító szerv
- Mérőrendszer
- Erőátvitel és mechanika
- Teljesítmény vezérlő szerv (teljesítmény elektronika)

Aktuatorok

- Villanymotor (lineáris / forgó)
- Hidromotor (lineáris / forgó)
- Pneumatikus motor (lineáris / forgó)

(- fék)

Árnyékos szerv

— Digitális számítógép

— MCU

— FPGA

— SOC

— PC

Működés

- Pozíció (lineáris, szög)
- Sebesség → közvetlen
származtatott
- Erő / nyomaték / gyorsulás
szöggyorsulás

Erőátvitel, mechanika

- Ágyazás: - egyenesbe kerülés
- forgó csapágyazás

- Hajtóművek, magassáतालátítók:

- Sebesség / nyomaték módosítás

- bolygó művek

- egyéb fogaskerék áttételek

- hullám hajtóművek

- szíjas hajtások

- Forgó → lineáris magassáतालátítók

- Menetes orsó - anya kapcsolat

Teljesítmény vezérlő szerv

- Teljesítmény elektronika

- Digitális hajtás technika

- FET, IGBT

- Frekvenciával szabályozott híd kapcsol.

(

- Hidraulikus és pneumatikus hajtásoknál
- Elektronikusan vezérelt szelepek

)

Szervo mechanizmus

- Beavatkozó
  - Mérérendszer
  - Szabályozó
  - Vezető szerv
- } együtt

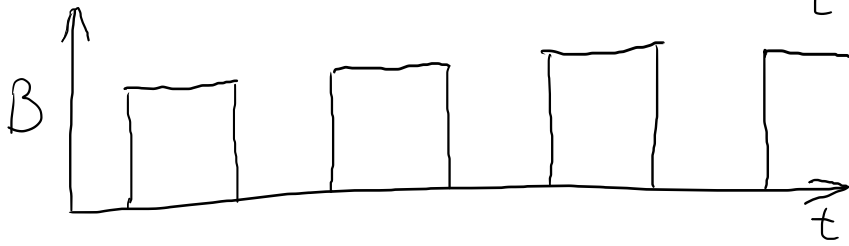
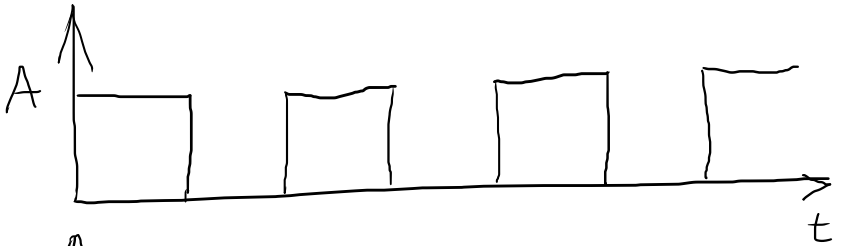
Útmérés (rotációs / lineáris)

- Rendszeres

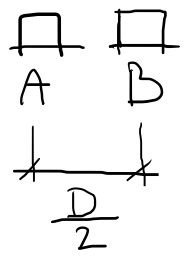
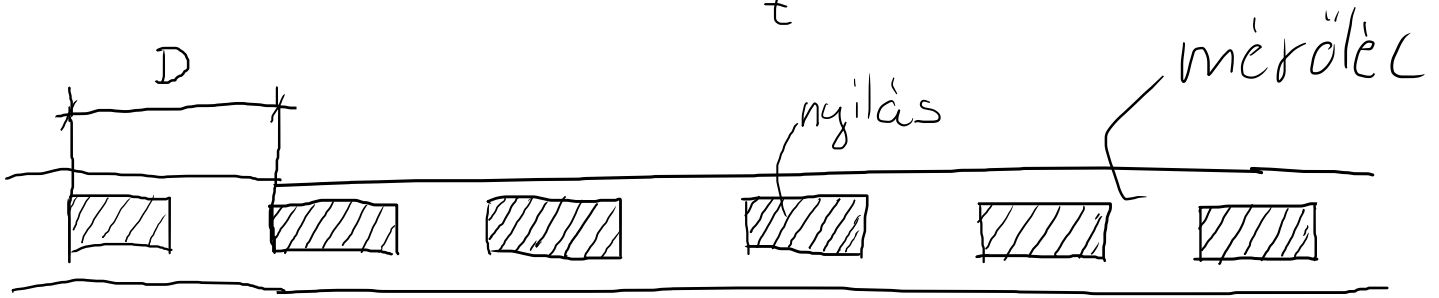
- Analóg vs. digitális

- közvetlen vs. közvetett

- Abszolút vs. inherentális

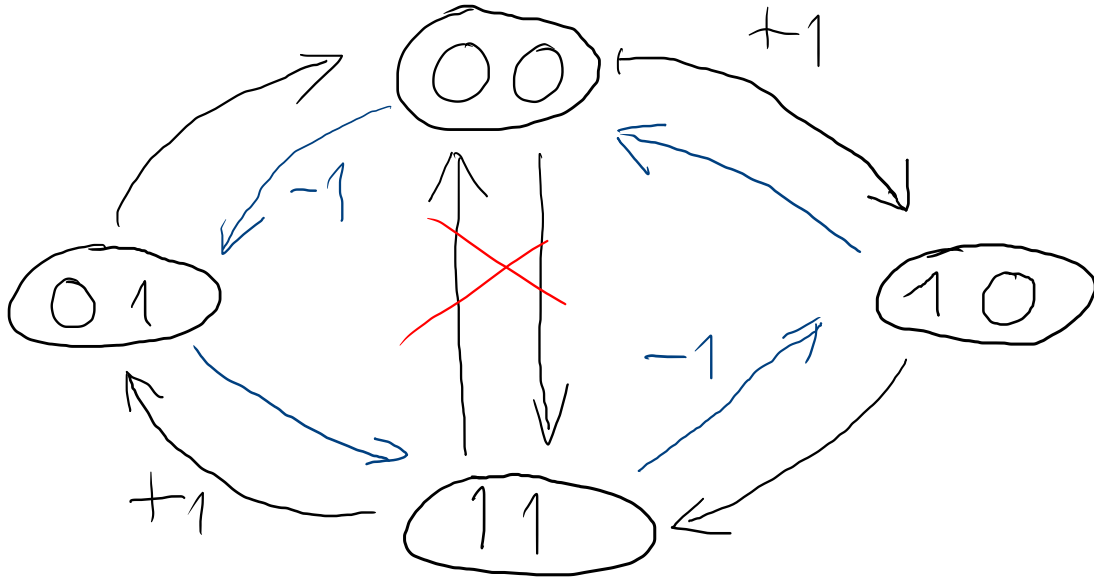

Lehet
 - lineáris
 - forgó

Optikai
 szenzor

Allapa Hèr

Az inkrementális útmérés
sajátosságai:

- kedvező ár
- A pozíció adat nem perzisztens!!!
- Referencia felvétel szükséges
- Felbontó képesség

$\frac{\text{imp}}{\text{ford}}$

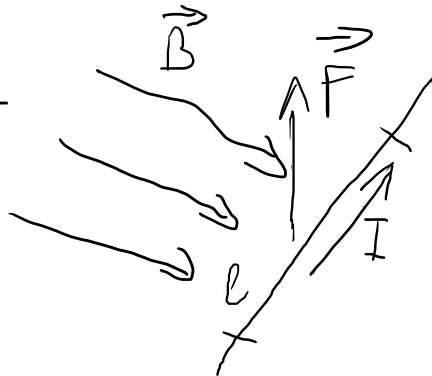
$\frac{\text{imp}}{m}$

Hajtas:

Leggyatrabban valamilyen villanymoterral
találkozunk.

A legegyszerűbb működésű motor
a kétfés DC motor

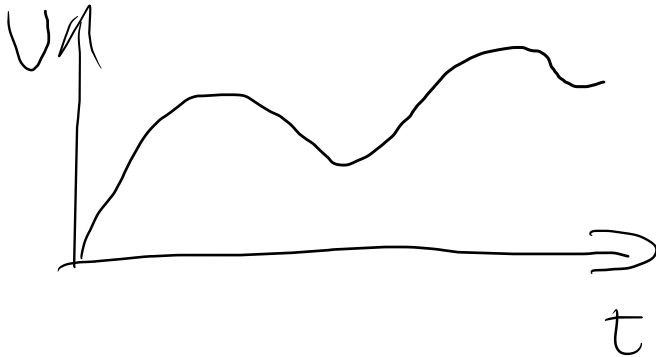
Alapelve:

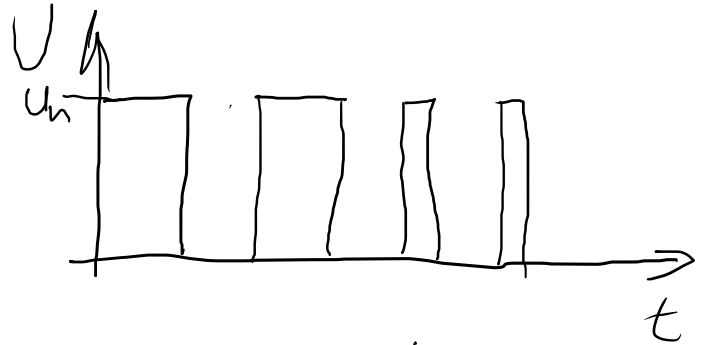
$$\vec{F} = \vec{B} \cdot \vec{I} \cdot L$$

Kétfázisú DC motor hajfázisa

- A motor fázisaira fenőtseget adunk

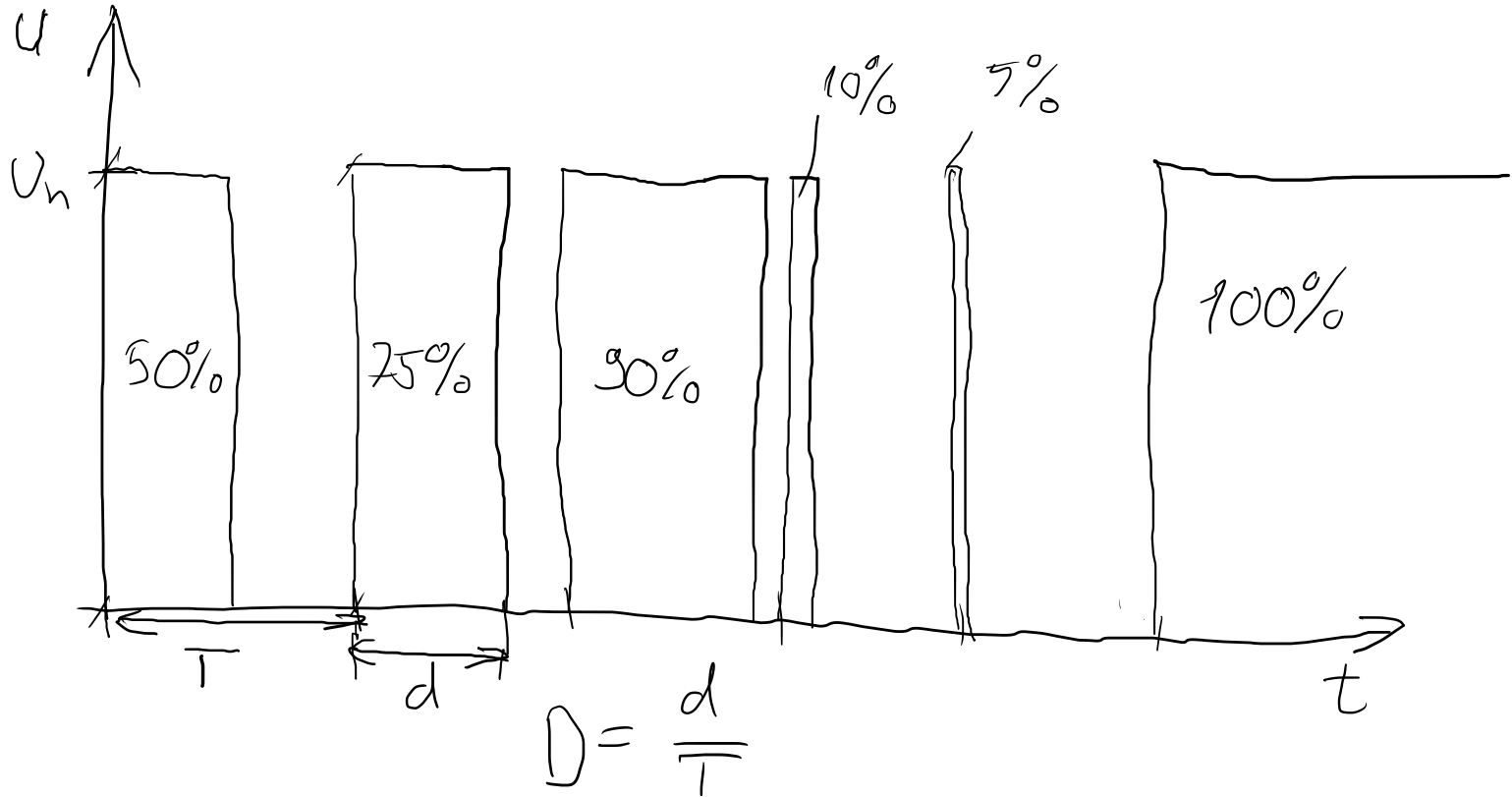

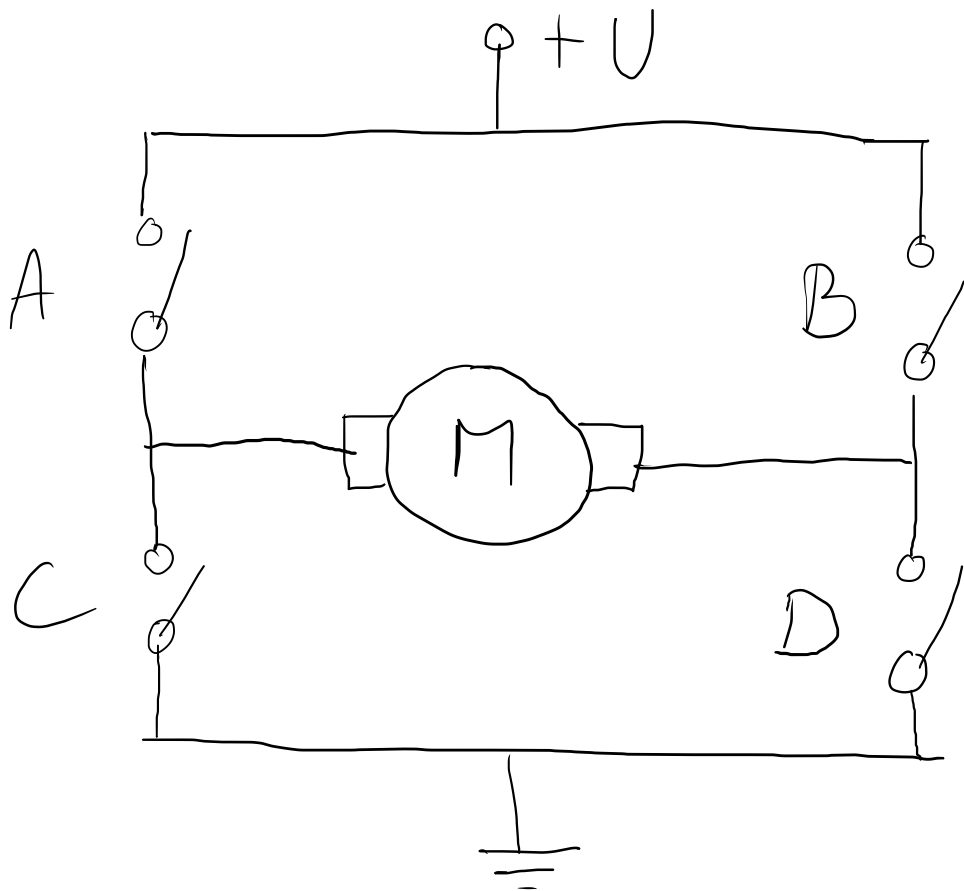
Analog

Digitális
PWM

PWM = Pulse Width Modulation

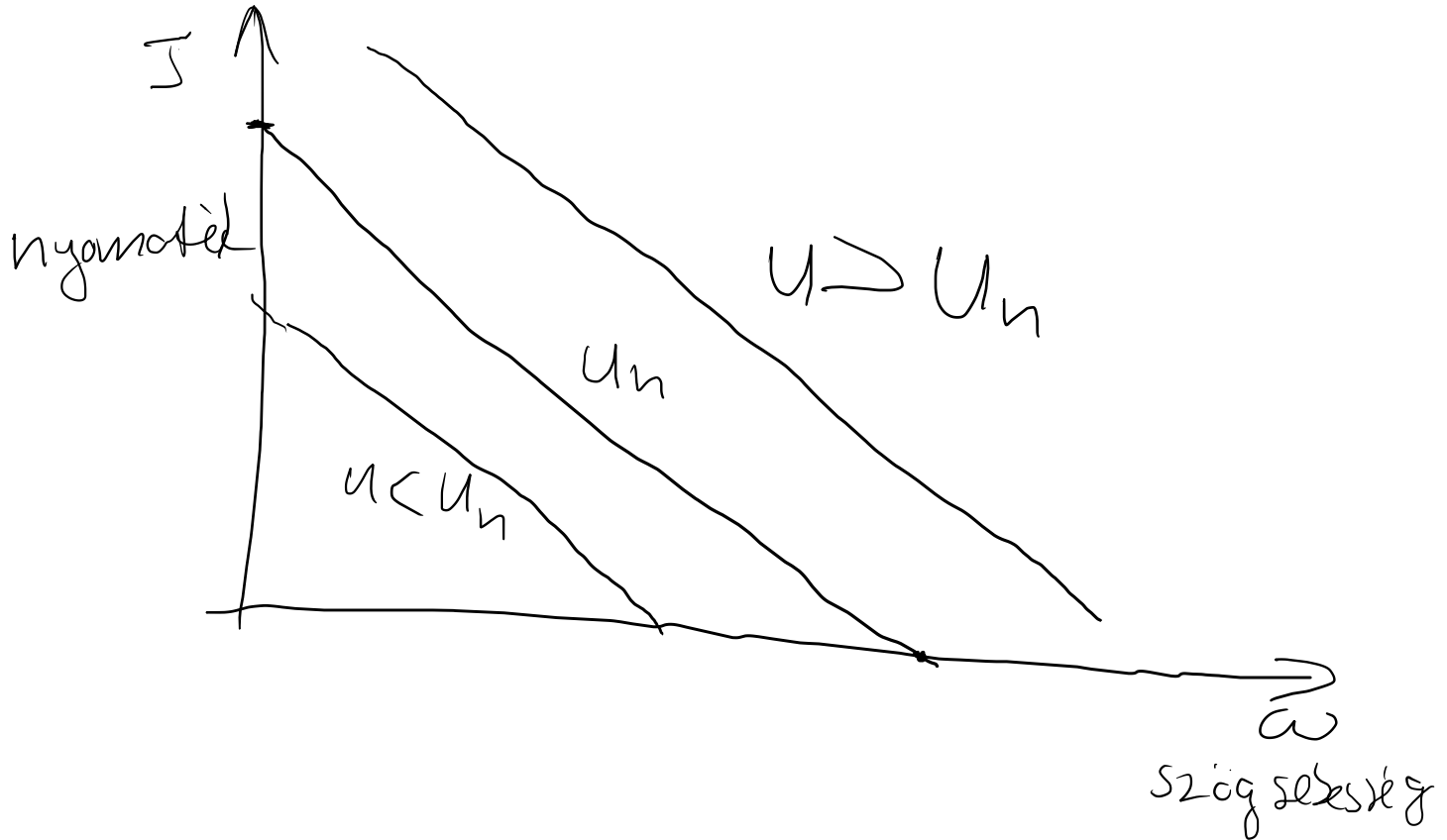

	$\rightarrow$	$\uparrow$	$\times$	$\times$
<i>A</i>	1	0	1	?
<i>B</i>	0	1	?	1
<i>C</i>	0	1	1	?
<i>D</i>	1	0	?	1

DC motor viselkedése

$$I = k \cdot I \approx k \cdot \frac{U}{R} = k \cdot \frac{U_k - \overset{= k \cdot \omega}{U_{\text{induktion}}}}{R}$$

Motor típusok

- kétfés DC motor

- Léptetőmotor

- BLDC $\approx$ PMSM

↑
kétfés vékéli
DC motor

↑
Állandósebességű
szinkronmotor

- Indukciós motor (Aszinkron AC motor)

DC motor

- Nagyon elterjedt (+)
- Egyszerű a hajtása (+)
  - H-brid
  - nem kell halló szenzor
- Komplikált a felépítése (-)
  - forgó teheres
  - kommutátor (-)
- A forgó teheresről nehéz a hő elvezetni

Léptetőmotor

- Glossé, egyszerű, robusztus kialakítás $\oplus$
- Fő jellemzője
  - Lépés szög pl. $0,5^\circ$
  - Billenő nyomaték $\uparrow$
- Spec. meghajtó elektronika kell $\ominus$
- Nyitott vértelés lehetséges $\oplus$
- Álló helyzetben is van áram felvétele $\ominus$

BLDC

PMSM

- A forgórész állandó mágnes
- Az állórész 3 fázisú tekercselés

- Egyszerű felépítés
- Nagy teljesítmény sűrűség (erős mágnesek)
  - Ritka földfém mágnesek
- A hűtést könnyű megvalósítani
- A hajtása szenzorokot igényel
- A hajtása komplikált jel feldolgozást igényel

Mobil Robotok

Definíció:

- Autonóm rendszer
- Természetes és mesterséges akadályok között boldogul
- Valamilyen mozgás/haladási képesség:
  - kerék, lábak, láncotlp, stb.
- Opcionálisan: Valamilyen manipulátor
- Előre tervezett/programozott műveletet végez
- Figyelmebe veszi a környezet állapotát.

Csoportosítási szempontok

- Mozgáskondor
  - kerékes
    - **Differenciális hajtás**
      - gépkocsi-szerű
      - tricikli-szerű
      - Omni-wheel rendszer
- Használati hely
  - kültér (rover)
  - beltér
- Autonom működés
  - ← köztes →
  - távvezérlés Full Autonom

Navigáció

Cél: - A robot eljuttatása egy adott célhelyzetre autómódú módon

- A robot helyzetének nyomonkövetése

SLAM = Simultaneous Localization and Mapping

Odometria: A robot a saját szenzoraival következteti az elmozdulását

Az Odometria hibaforrásai

Szisztematikus
hiba
(kompenzálható)

- Minden, ami geometriai pontatlanság
  - nyújtás hiba
  - keréhatároló hiba
  - kerék központosság hiba
- Méző hordozó korlátozása
  - encoder felbontás
  - sampling rate

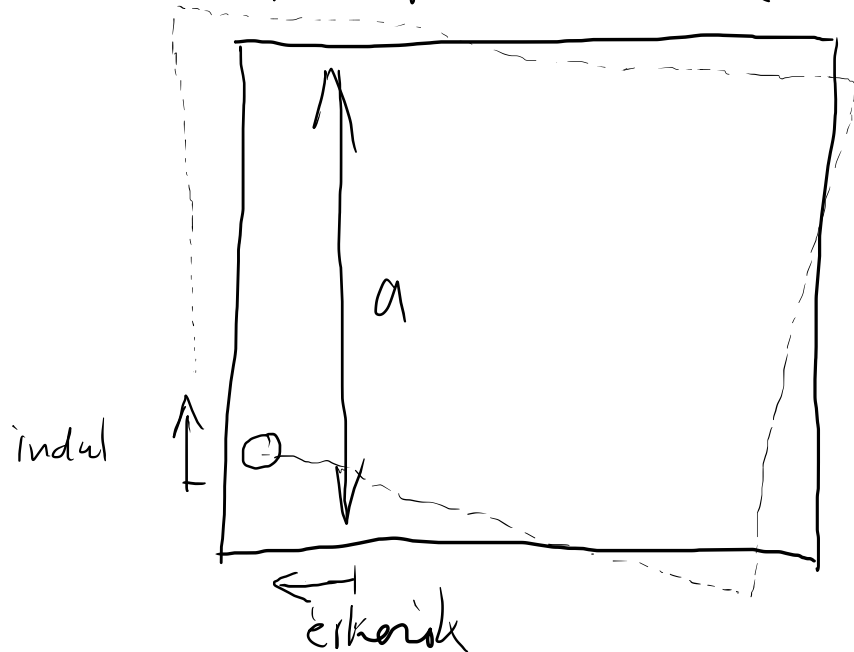
NEM szisztematikus
hiba
(nem kompenzálható)

- Talaj egyenetlenségek
- Sűrűdés, víznyelők egyenetlensége
- Hirtelen manőver
- ütközés
- Free wheel / bevasárló-
irányjelzés

A pontosság becslése egyszerű kísérlettel

Square Path Test

- unidirectional
- bidirectional

Szenzorok a mobil robotokon (Navigáció segítése céljából)

- A leggyakoribb: nyomógomb (1 bit)

- Távolság szenzorok (Range Finder)

- infra

- ultrahang

- Laser

} TOF

$$c_i \approx 330 \frac{\text{m}}{\text{s}}$$

$$d = \frac{c_i \cdot t_{ping}}{2} \quad [\text{m}]$$

- Kamerák

- fény intenzitás szenzor

- vonal szenzor

- CCD mátrix

- több kamera

Szenzorok folytatás

- IMU (Inertial measurement units)
  - gyorsulásmérő
  - gyroscope
  - iránytű } közös tokban
3DoF IMU

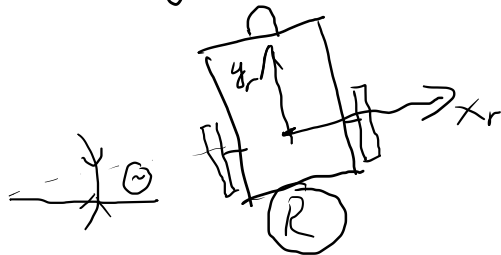
MEMS

- 3D Lidar
- Egyéb integrált szenzor egységek

Mobil Robotok mozgása

Hány Dof a diff. hajtású mobilrobot?

- A konfigurációs tér 3 dimenziós
- A hajtásrendszer $2\frac{1}{2}$ Dof

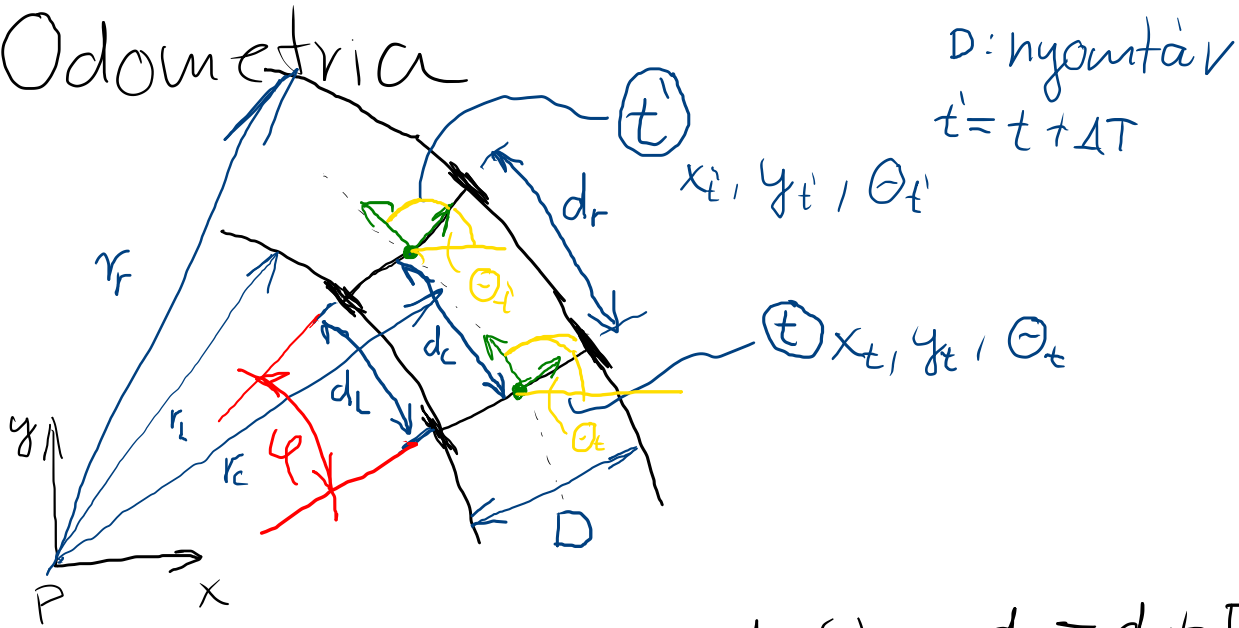
$$q_f = \begin{bmatrix} x \\ y \\ \theta \end{bmatrix}$$

Konfiguráció

Anholonóm hajtás

A sebesség és rögzítésség nem tetraédres

Odometria

$$d_c = \frac{d_l + d_r}{2} \quad (1)$$

$$\varphi \cdot r_l = d_l \quad (2)$$

$$d_r = d_l + D \quad (4)$$

$$\varphi \cdot r_r = d_r \quad (3)$$

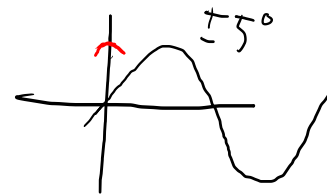
$$(3) - (2): \varphi \cdot r_r - \varphi \cdot r_l = d_r - d_l \rightarrow \varphi \cdot D = d_r - d_l \quad \varphi = \frac{d_r - d_l}{D}$$

$$(P) \quad P_x = x - r_c \cdot \cos\left(\theta - \frac{\pi}{2}\right) = x - r_c \cdot \sin \theta$$

$$P_y = y - r_c \cdot \sin\left(\theta - \frac{\pi}{2}\right) = y - r_c \cdot \cos \theta$$

(x')

$$\begin{aligned}x' &= P_x + r_c \cdot \cos\left(\varphi + \Theta - \frac{\pi}{2}\right) = \\ &= x - r_c \cdot \sin\Theta + r_c \cdot \sin(\varphi + \Theta) = \\ &= x + r_c \left(-\sin\Theta + \sin\varphi \cdot \cos\Theta + \sin\Theta \cos\varphi\right)\end{aligned}$$

(y')

$$\begin{aligned}y' &= P_y + r_c \cdot \sin\left(\varphi + \Theta - \frac{\pi}{2}\right) = \\ &= y + r_c \cdot \cos\Theta - r_c \cdot \cos(\varphi + \Theta) = \\ &= y + r_c \left(\cos\Theta - \cos\varphi \cdot \cos\Theta + \sin\Theta \cdot \sin\varphi\right)\end{aligned}$$

Linearization: $\sin\varphi \rightarrow \varphi$ $\cos\varphi \rightarrow 1$ $\boxed{\begin{matrix} +5^\circ \\ -5^\circ \end{matrix}}$

$$\begin{aligned}x' &= x + r_c \left[-\sin\Theta + \varphi \cdot \cos\Theta + \sin\Theta\right] \\ &= x + r_c \cdot \varphi \cdot \cos\Theta = x + d_c \cdot \cos\Theta\end{aligned}$$

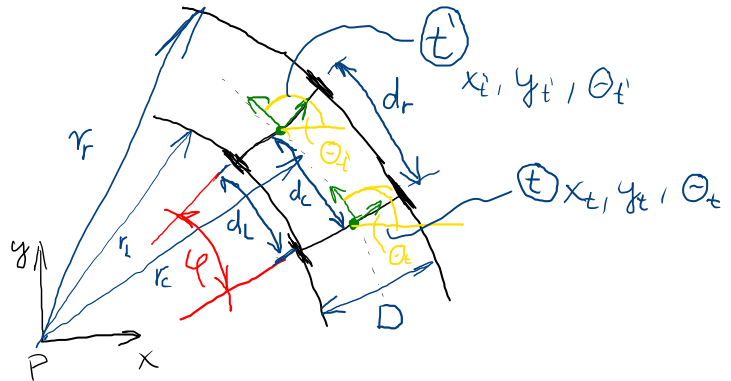
$$y' = y + r_c \left[\cos\Theta - \cos\Theta + \varphi \cdot \sin\Theta\right] = y + r_c (\varphi \cdot \sin\Theta) = y + d_c \cdot \sin\Theta$$

Összetoglalva:

$$d_c = \frac{d_l + d_r}{2}$$

$$\varphi = \frac{d_r - d_l}{D}$$

$$\theta' = \theta + \varphi$$

$$x' = x + d_c \cos \theta$$

$$y' = y + d_c \sin \theta$$

Transzformációk

- Eltolás (Translation)
- Forgatás (Rotation)

← Robotika

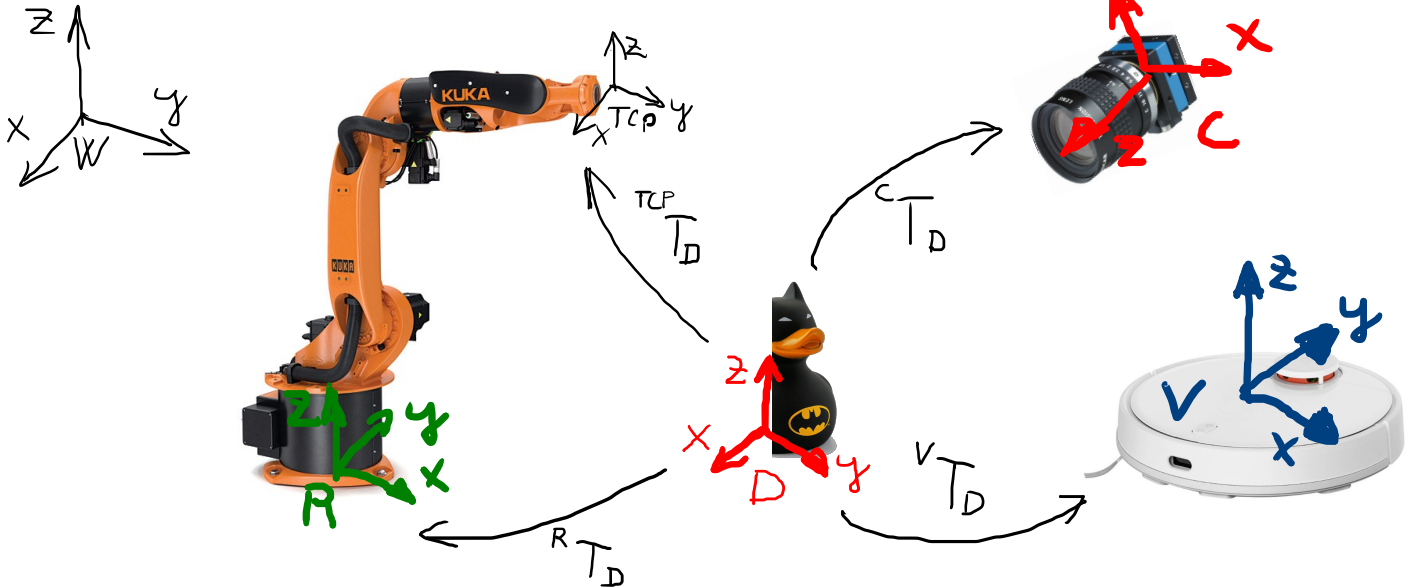
- Skálázás (scale)
- Csúsztatás (skew)

kétféle értelmezés!

- Passzív (Mapping)
- Aktív (Operator)

Passzív értelmezés (Mapping)

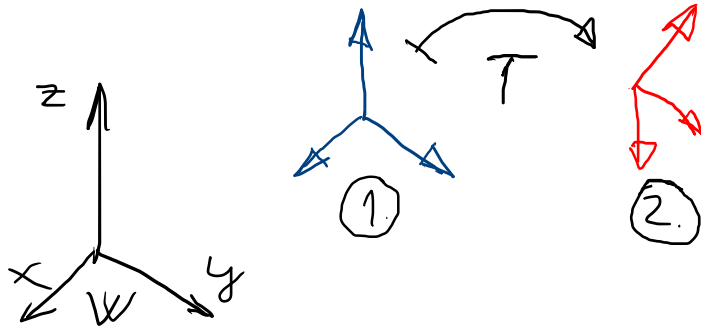
Testekhez rögzített koordináta-rendszerek helyzetének leírása különböző koordináta rendszerekben

Aktív értelmezés (Operator)

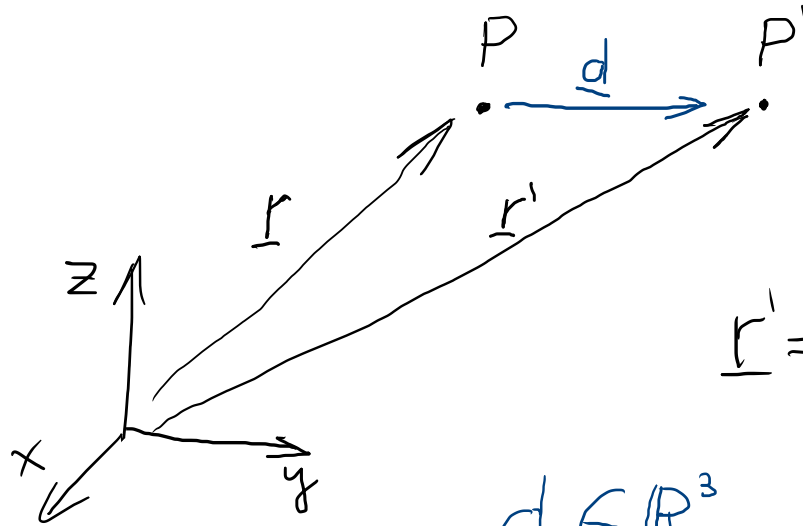
Amikor egy objektum helyzetének megváltoztatására, operátorként használjuk.

helyzet = pozíció, orientáció

Eltolás

Aktív

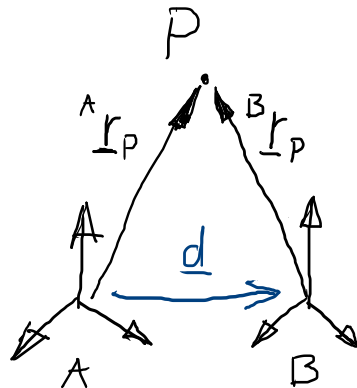

$$\underline{r}' = \underline{r} + \underline{d}$$

↑
eltolás
vektor

$$\underline{d} \in \mathbb{R}^3$$

Passzív

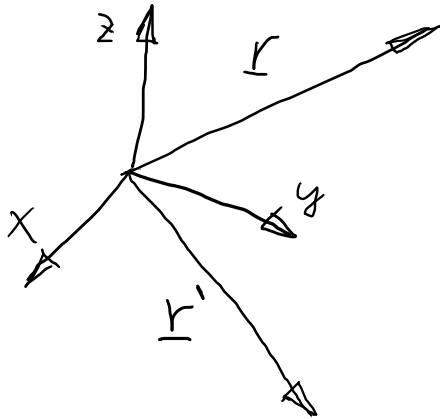

$${}^B \underline{r}_P = {}^A \underline{r}_P - \underline{d}$$

↑
eltolás
vektor

Forgatás

Aktív

$$\underline{r}' = \underline{R}^T \cdot \underline{r}$$

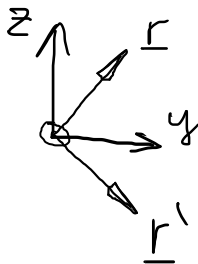
↑
forgatási
matrix

$$\underline{R} \in \mathbb{R}^{3 \times 3}$$

3D forgatás csoport $SO(3)$

Példa

forgatás
x körül
-90°-kal

$$\underline{r} = \begin{bmatrix} 0 \\ \sqrt{2}/2 \\ \sqrt{2}/2 \end{bmatrix}$$

$$\underline{r}' = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & -1 \\ 0 & 1 & 0 \end{bmatrix}^T \begin{bmatrix} 0 \\ \sqrt{2}/2 \\ \sqrt{2}/2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ \sqrt{2}/2 \\ -\sqrt{2}/2 \end{bmatrix}$$

Octave Online - ban

```
1 R = [1 0 0; 0 cos(-pi/2) sin(-pi/2); 0 -sin(-pi/2) cos(-pi/2)]
2 r = [0; cos(pi/4); cos(pi/4)]
3 rr = R'*r
```

R =

```
1.0000      0      0
      0  0.0000 -1.0000
      0  1.0000  0.0000
```

r =

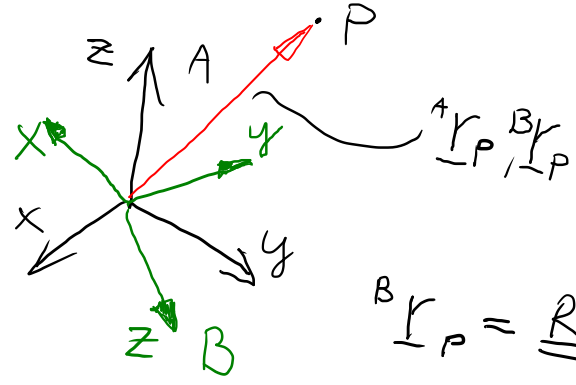
```
      0
  0.7071
  0.7071
```

rr =

```
      0
  0.7071
 -0.7071
```

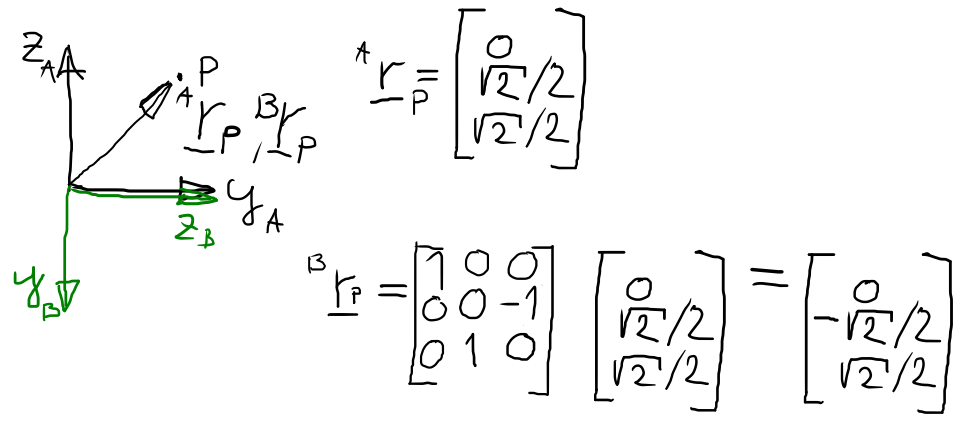
Forgatás

Passzív

$\underline{R} \in \mathbb{R}^{3 \times 3}$ 3D forgatás csoport $SO(3)$

Példa
forgatás
x körül
 -90° -kal

A forgatási mátrix

$\mathbb{R}$ $\in \mathbb{R}^{3 \times 3}$ 3D forgatás csoport $SO(3)$

Tulajdonságok

– Ortogonalitás $\underline{\underline{R}}^T = \underline{\underline{R}}^{-1} \rightarrow \det(\underline{\underline{R}}) = \pm 1$

$$\underline{\underline{R}} \cdot \underline{\underline{R}}^T = \underline{\underline{I}}$$

$\det(\underline{\underline{R}}) = 1$
tiszta
forgatás

$\det(\underline{\underline{R}}) = -1$
tükrözéses
forgatás

– Forgatási mátrixok szorzata is forgatási mátrix

A Forgatási mátrix "belseje"

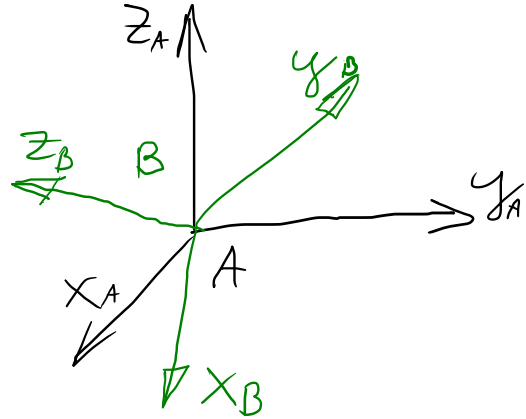
$${}^A_B \underline{R} = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & r_{13} \\ r_{21} & r_{22} & r_{23} \\ r_{31} & r_{32} & r_{33} \end{bmatrix}$$

A bázis vektorokra

$${}^A \underline{x}_B = {}^A_B \underline{R} \cdot {}^B \underline{x}_B$$

$${}^A \underline{x}_B = {}^A_B \underline{R} \cdot \begin{bmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix} \quad {}^A \underline{y}_B = {}^A_B \underline{R} \cdot \begin{bmatrix} 0 \\ 1 \\ 0 \end{bmatrix}$$

$${}^A_B \underline{R} = \begin{bmatrix} {}^A \underline{x}_B & {}^A \underline{y}_B & {}^A \underline{z}_B \end{bmatrix}$$

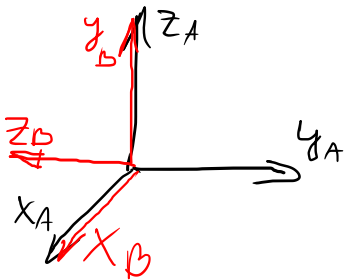

$${}^A \underline{z}_B = {}^A_B \underline{R} \cdot \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ 1 \end{bmatrix}$$

$${}^A_B \underline{R} = {}^B_A \underline{R}^T = {}^A_B \underline{R}^{-1}$$

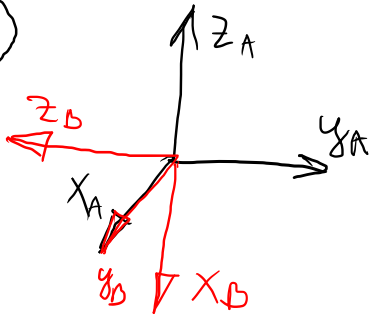
Egyszerűen belátható példák

1.

$${}^A_B R = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & -1 \\ 0 & 1 & 0 \end{bmatrix}$$

2.

$${}^A_B R = \begin{bmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & -1 \\ -1 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

Azonnal le lehet olvasni!

Elemi forgatások

$$\underline{\underline{R_x}}(\alpha) = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & c\alpha & s\alpha \\ 0 & -s\alpha & c\alpha \end{bmatrix}$$

$$\underline{\underline{R_y}}(\beta) = \begin{bmatrix} c\beta & 0 & -s\beta \\ 0 & 1 & 0 \\ s\beta & 0 & c\beta \end{bmatrix}$$

$$\underline{\underline{R_z}}(\gamma) = \begin{bmatrix} c\gamma & s\gamma & 0 \\ -s\gamma & c\gamma & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

— Minden forgatás felírható legfeljebb 3 elemi forgatás szorzataként

— Egy keret tetszőleges orientációjára vihető át egyetlen megfelelő tengely körüli, megfelelő szöggel történő forgatással
(Euler forgatási tétel)

Egyéb forgatás reprezentációk

— Forgatási mátrix

- Euler szögek
- Roll, Pitch, Yaw } sok változat
- angle - axis
- forgatási vektor
- egység quaternion

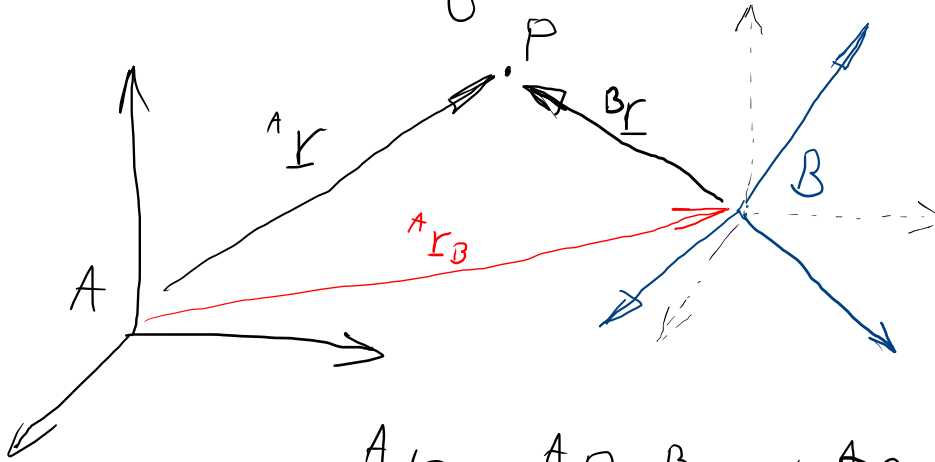
Hasznos források

<https://mathworld.wolfram.com/RotationMatrix.html>

https://en.wikipedia.org/wiki/3D_rotation_group

<https://www.andre-gaschler.com/rotationconverter/>

A' Halános transzformáció eltolás + forgatás

$$\underline{A_r} = \underbrace{\underline{A_rB} \cdot \underline{B_r}}_{1. \text{ egységes orientáció}} + \underbrace{\underline{A_rB}}_{2. \text{ eltolás}}$$

Sorozatos műveletvégzés kényelmetlen
az összeadás miatt.

Homogén transformáció

$$\underline{A}r = \underline{B}R \cdot \underline{B}r + \underline{A}r_B$$

$$\begin{bmatrix} \underline{A}r \\ 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \underline{B}R & \underline{A}r_B \\ \underline{O}^{3 \times 1} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \underline{B}r \\ 1 \end{bmatrix}$$

A homogén koordináták bevezetésével egyetlen mátrix szorzással valósítható meg a transformáció!

A homogén transformációs mátrix

$$\begin{matrix} B \\ A \end{matrix} \underline{\underline{T}} = \left[\begin{array}{c|c} \begin{matrix} \underline{\underline{B}} \underline{\underline{R}} & \underline{\underline{A}} \underline{\underline{r}}_B \\ \underline{\underline{A}} \underline{\underline{R}} & \end{matrix} & \begin{matrix} \underline{\underline{A}} \underline{\underline{r}}_B \\ 1 \end{matrix} \\ \hline \begin{matrix} 0 & 0 & 0 \end{matrix} & \begin{matrix} 1 \end{matrix} \end{array} \right] \in \mathbb{R}^{4 \times 4}$$

3×3
 1×3
 3×1
 1×1

Inverz transformáció

$$\begin{matrix} A \\ B \end{matrix} \underline{\underline{T}}^{-1} = \begin{matrix} B \\ A \end{matrix} \underline{\underline{T}} = \left[\begin{array}{c|c} \begin{matrix} \underline{\underline{A}} \underline{\underline{R}}^T & \begin{matrix} \underline{\underline{B}} \underline{\underline{r}}_A \\ -\underline{\underline{A}} \underline{\underline{R}}^T \cdot \underline{\underline{A}} \underline{\underline{r}}_B \end{matrix} \\ \underline{\underline{B}} \underline{\underline{R}} & \end{matrix} & \begin{matrix} \underline{\underline{B}} \underline{\underline{r}}_A \\ 1 \end{matrix} \\ \hline 0 & 0 & 0 & 1 \end{array} \right]$$

$B \underline{\underline{r}}_A$